

**VÁLLALKOZÁSELMÉLET ÉS GYAKORLAT DOKTORI ISKOLA
MISKOLCI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

LIPTÁK KATALIN

**A GLOBALIZÁCIÓ HATÁSA A REGIONÁLIS MUNKAERŐPIACOKRA –
KIEGYENLÍTŐDÉS VAGY LESZAKADÁS?**

Ph.D. értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Gadócziné Dr. habil. Fekete Éva, Csc.

Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Szintay István, Csc.

MISKOLC, 2013.

*„A kutató munka a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0008 jelű projekt részeként
– az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében –
az Európai Unió támogatásával,
az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.”*

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés, témaválasztás indoklása.....	2
2. A kutatás célja és módszertana	3
3. A kutatás új és újszerű eredményei.....	6
3.1. Munkaparadigma váltások a közgazdasági elméletekben	6
3.2. A globalizáció társadalmi és gazdasági hatásai	9
3.3. Kelet-Közép-Európa és az Észak-magyarországi régió munkaerő-piaci helyzetének vizsgálata.....	12
3.4. Az Észak-magyarországi régió munkaerő-piaci sajátosságainak elemzése	16
3.5. A kelet-közép-európai országok foglalkoztatáspolitikái és az alternatív munkaerő-piaci megoldások.....	25
3.6. Javaslatok a hatékony regionális foglalkoztatáspolitikák kialakításához.....	27
4. Irodalomjegyzék.....	29
5. A szerző témához kapcsolódó publikációi	30

1. Bevezetés, témaválasztás indoklása

Ph.D. tanulmányaimat 2008-ban kezdtem a Miskolci Egyetem, Világ-és Regionális Gazdaságtan Intézetében nappali tagozatos doktoranduszként. Figyelmem a korábbi OTDK és szakdolgozatom (*Az abszorpciós képesség vizsgálata az edelényi kistérségben a humán erőforrás potenciálra vonatkoztatva*) folytatásaként a hazai munkaerő-piaci folyamatokra irányult. A kutatásaim területi egységét kibővítettem Magyarországra, majd a Kelet-közép-európai¹ országokra, végeztem kutatásokat országos és regionális szinten is. Kutatásaim az általános munkaerő-piaci folyamatokat, a foglalkoztatáspolitikát érintették. (Az utóbbi két évben, jogi tanulmányaimnak köszönhetően, a foglalkoztatás jogszabályi háttérrel is foglalkoztam.) Kutatási eredményeimet több hazai és nemzetközi konferencián, folyóiratokban egyaránt publikáltam. Kutatásaimat 2009/2010. és 2010/2011. tanévekben a Közös a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány támogatta Ph.D. hallgatói ösztöndíjával, 2011/2012. tanévtől pedig a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0008 projekt támogat doktorjelölti ösztöndíjával. A Világ-és Regionális Gazdaságtan Intézet oktatási tevékenységébe Ph.D. hallgatóként kapcsolódtam be. Részt vettem a Munkaerőpiac, Munkaerőpiaci tréning, Helyi gazdaság- és foglalkoztatásfejlesztés, Társadalom térszerkezete, EU programok és projektek, Kommunikáció és Nemzetközi etikett és protokoll című tantárgyak oktatásában, tananyagainak fejlesztésében, amelyek együttesen hozzájárultak kutatási témám pontos meghatározásához, kutatási készségeim fejlesztéséhez.

Az értekezés három fő fejezetből épül fel:

1. A foglalkoztatással és a munka/bérmunka értelmezésével kapcsolatos közgazdasági elméletek főbb megállapításait, valamint a munka fogalmának átvértékelődését fogalmazom meg preindusztriális, indusztriális és posztindusztriális korszakokra bontva, amelyeket párhuzamba állítok a közgazdasági gondolkodás korszakaival. A globalizációt az indusztriális és posztindusztriális korszak közötti átmenetet befolyásoló tényezőjeként értelmezem és részletesen bemutatom gazdasági-társadalmi és munkaerő-piaci hatásait. A jövőbeli lehetséges foglalkoztatási alternatívák közül az atipikus foglalkoztatási formákat, a közfoglalkoztatást és a szociális (szolidáris) gazdaságot vizsgálom meg.
2. Kutatásaim területi egységeként a kelet-közép-európai országok, régiók helyzetét elemzem munkaerő-piaci, foglalkoztatási szempontból, majd szűkebb lakókörnyezetem, az Észak-magyarországi régió foglalkoztatási helyzetét értékelem.
3. Kiemelt figyelmet fordítok a foglalkoztatáspolitikai dokumentumok összehasonlító értékelésére a vizsgált országok esetében, valamint az alternatív foglalkoztatási formák területén a jogi szabályozás hiányosságaira hívom fel a figyelmet. Ezt követően javaslatokat adok a hatékony regionális foglalkoztatáspolitikai megteremtésének szempontrendszeréhez.

¹ A kelet-közép-európai átmeneti gazdaságú országok közül azokat vizsgálom, amelyek 2004-ben az Európai Unióhoz csatlakoztak (Csehország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia). Földrajzi értelemben kissé pontatlanul ezeknek az országoknak az együttesét Kelet-közép-európai régiónak nevezik.

2. A kutatás célja és módszertana

Úgy vélem napjaink közgazdaságtanában fontos szerepe van a globalizációnak illetve a globalizáció regionális és lokális hatásainak. A világ egységesüléséből adódó kihívások paradox módon a regionális és lokális válaszok iránti igényt erősítették fel. A regionalizáció erősödését a társadalmi-gazdasági terek területi különbözőségéből adódó sajátosságok és a globális gazdaság növekedése nyomán fellépő környezeti és társadalmi problémák iránti érzékenységből adódik. A fenntartható fejlődés koncepciójában egyre hangsúlyosabban jelenik meg a társadalmi befogadást erősítő, szolidárisabb gazdaság gondolata. A munkaerőpiac átalakulása felveti a munka fogalmának gazdasági és társadalmi ártértékelését, új megvilágításba helyezi a foglalkoztatás kérdését. A globális problémaként megjelenő munkátlanyságra egyre gyakrabban regionális és lokális szinten, a fenntarthatóság és a társadalmi befogadás szempontjait előtérbe helyezve keresik a megoldást. Kérdés, hogy:

1. Melyek azok a globális hatások, amelyek a munkaerőpiacok átalakulása irányába hatnak?
2. Hogyan megy végbe az átalakulás?
3. Milyen regionális különbségek adódnak a kihívások megjelenésében?
4. Mennyiben és hogyan érintik az Észak-magyarországi régió gazdasági és társadalmi folyamatait?

Kutatásaim során a foglalkoztatottsági szint, a foglalkoztatási szerkezet időbeni és területi változásainak törvényszerűségeit, a globalizációs folyamatokkal való kölcsönhatásait és a problémákra megoldást kereső foglalkoztatási stratégiákat vizsgálom Kelet-Közép-Európa és Magyarország régióiban, kiemelten az Észak-magyarországi régióban.

Kutatásaim elején megfogalmaztam a hipotéziseket, melyeket a disszertációban tesztelek, illetve az eredményeket tézisben foglaltam össze az egyes fejezetek végén:

1. hipotézis – *a munkatömeg globális változásairól és a munka fogalom ártértékelődésének szükségességéről:*

Feltevésém szerint a munkaparadigma válságát a globalizáció gyorsította fel az elmúlt három évtizedben Kelet-Közép-Európában.

Tesztelés: Hoover-index számításával, szakirodalom szintetizálással.

2. hipotézis – *Kelet-Közép-Európa munkaerő-piaci sajátosságairól:*

a) A kelet-közép-európai országokban ellentétes tendencia figyelhető meg a nyugat-európai országokhoz képest a népesség és a foglalkoztatottak számának területi kiegyenlítődése között a Hoover-index alapján.

b) A kibocsátási rés és a munkanélküliségi ráta közötti függvényszerű kapcsolat (Okun-törvénye) az országok szintjén igaz, de a régiók esetében jelentős eltérések rajzolódnak ki az elméleti modellhez képest.

c) Feltevésém szerint a kelet-közép-európai régiókban a humán fejlettségi index időbeni változása a munkaerőpiacon a humán potenciál gyengülésével együtt járó területi ártrendeződést eredményezett.

Tesztelés: Szakirodalom szintetizálással, Okun-törvény igazolásával, HDI becsléssel regionális szinten.

3. hipotézis – az Észak-magyarországi régió leszakadásáról:

a) Az Európai Unió csatlakozása óta megfigyelhető az Észak-magyarországi régió leszakadása az ország többi régiójához képest munkaerő-piaci és gazdasági indikátorok alapján.

b) Feltevésem szerint a nyilvántartott álláskeresők számának az Észak-magyarországi régió belüli átrendeződése kevésbé volt jelentős a gazdasági válság óta, mint az országon belüli átrendeződés.

Tesztelés: Főkomponens elemzéssel, klaszteranalízissel, regresszióanalízissel, Markov-modellel és átmenet mátrixokkal.

4. hipotézis – az Észak-magyarországi régió belüli munkaerő-piaci folyamatok okairól:

a) A Észak-magyarországi megyékben az egyes szektorok közötti foglalkoztatási átrendeződés már véget ért.

b) A betöltetlen üres álláshelyek és a nyilvántartott álláskeresők közötti kapcsolat az Észak-magyarországi régió belüli nem homogén, a megyék között eltérések jelennek meg.

Tesztelés: Lilien-index számításával, Beveridge-görbével.

5. hipotézis – az előrejelzés alkalmazhatóságáról:

a) Feltevésem szerint a regionális foglalkoztatáspolitikát támogató előrejelzések egyik lehetséges módszere az ARIMA (autoregresszív integrált mozgóátlag) módszer alkalmazásával rövidtávon meghatározható a régió munkaerő-piaci helyzetében várható változások iránya és mértéke, az előrejelzési módszerrel készített prognózis irányt tud mutatni a regionális foglalkoztatáspolitiká számára.

b) Az Észak-magyarországi régióban a nyilvántartott álláskeresők 2009. február – 2010. július közötti időszakra előrejelzett és valós számának összehasonlításával kimutatható a gazdasági válság regionális munkaerő-piaci hatása.

Tesztelés: ARIMA módszer segítségével előrejelzés készítése.

6. hipotézis – a területileg differenciált foglalkoztatáspolitikai beavatkozás szükségességéről:

A kelet-közép-európai országok foglalkoztatáspolitikai törekvései túlzott mértékben követik az európai foglalkoztatási irányvonalakat, nem elégséges figyelmet fordítva az országos sajátosságokra.

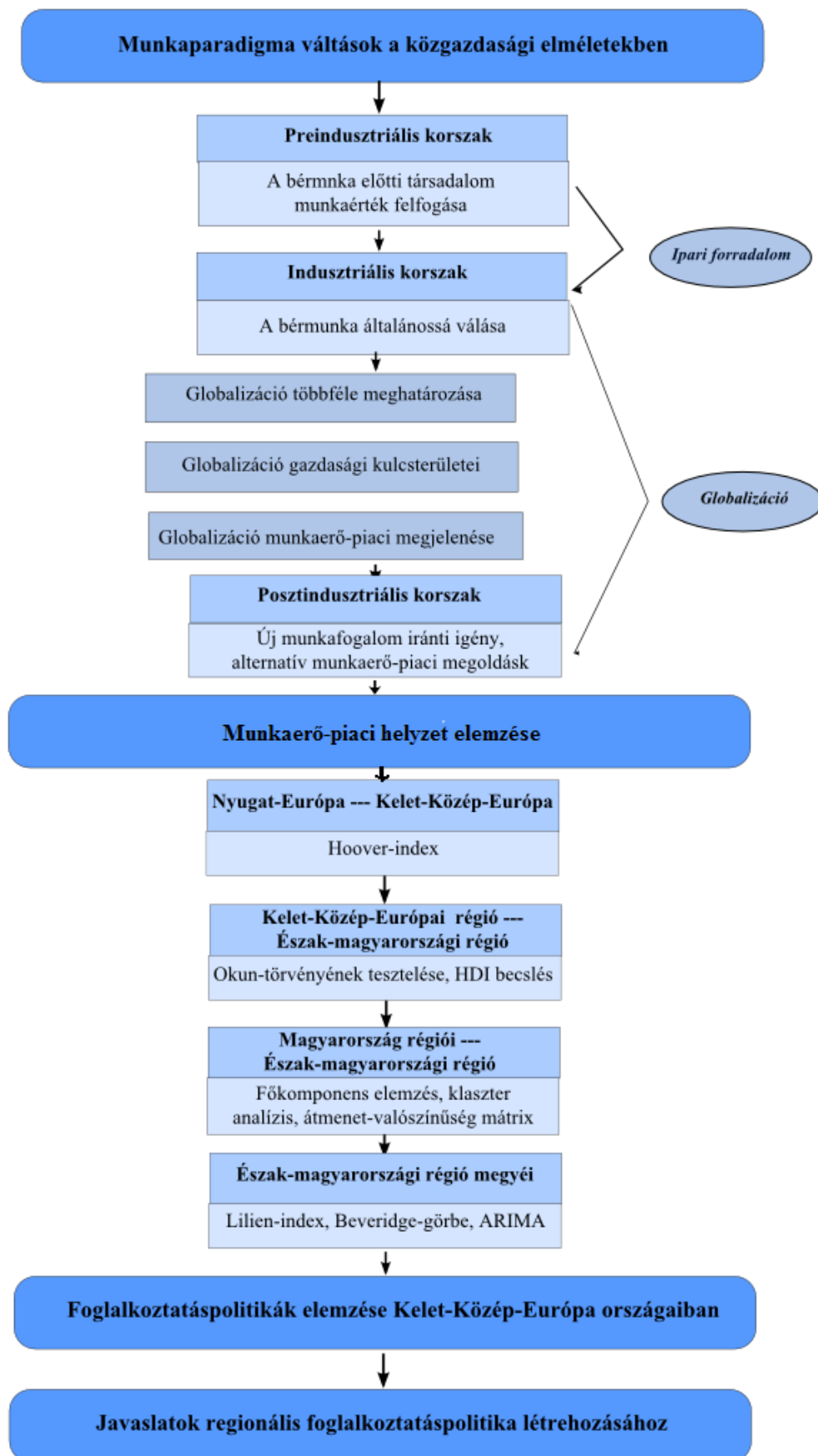
Tesztelés: Foglalkoztatáspolitikai dokumentumok értékelésével.

7. hipotézis – az alternatív megoldások lehetőségeiről és jogi szabályozásukról:

Feltevésem szerint a kelet-közép-európai országok közül Magyarországon és Szlovákiában a foglalkoztatási problémák leküzdésében még jelentős tartalékokkal bíró atipikus foglalkoztatási formák alacsony arányának részben oka lehet a nem megfelelő jogi szabályozás és a jogi koherencia hiánya.

Tesztelés: Jogszabáyelemzéssel.

A vizsgálat menetét és főbb szempontjait az 1. ábra tartalmazza.

1. ábra: A disszertáció folyamat ábrája

Forrás: Saját szerkesztés (2013)

3. A kutatás új és újszerű eredményei

3.1. Munkaparadigma váltások a közgazdasági elméletekben

Az elméleti áttekintés célja, hogy összefüggő képet kapjunk a közgazdaságtani irányzatok foglalkoztatást érintő elméleteinek fejlődéséről, az egyes irányzatok és jelentősebb közgazdászok eltérő elképzeléseiről, gondolatairól, vizsgálódásuk központi eleméről és tényszerű megállapításairól, valamint ezzel párhuzamosan a munka fogalmának változásairól. A disszertációban az alábbi közgazdasági korszakokat és a munkával kapcsolatos elméleteket tekintettem át (1. táblázat).

1. táblázat: A vizsgált közgazdasági korszakok és a főbb képviselők

<i>Közgazdasági korszak</i>	<i>A munkával, foglalkoztatással foglalkozó képviselő(k)</i>
Merkantilista	Jean Baptiste Colbert (1619-1683)
Fiziokrata	Francois Quesnay (1694-1774)
Klasszikus közgazdaságtan	William Petty (1623-1687) Adam Smith (1723-1790) David Ricardo (1772-1823) Karl Marx (1818-1883)
Neoklasszikus közgazdaságtan	Alfred Marshall (1824-1924) Arthur Cecil Pigou (1877-1959)
<i>Osztrák iskola</i>	Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) Heller Farkas (1877-1955) Navrátil Ákos (1875-1952)
Keynes-i korszak	John Maynard Keynes (1883-1946)
Új klasszikus makroökonómia	Robert Lucas (1937-)
Institucionalista közgazdaságtan	Evsey Domar (1914-1997)
<i>Evolúciós közgazdaságtan</i>	Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) Thorstein Veblen (1857-1929)
<i>Ortodox közgazdaságtan</i>	Milton Friedman (1912-2006)

Forrás: Saját szerkesztés Mátyás A. (1969) alapján

3.1.1. A preindusztriális társadalmak munka felfogása

Az őskorban az emberek rendszertelenül dolgoztak, a létfenntartásukhoz szükséges napi 3-4 órát. A tisztes munka ebben a korban lefedte a közösségben, a közösségért önként végzett hasznos társadalmi tevékenységek körét. Már az ókori filozófus, Arisztotelész is feltette a kérdést, hogy mi a boldogság lényege és mit is tekintünk munkának. Szerinte a boldogság lényege az ember tulajdonképpen munkája. „Az ember különleges munkája nem egyéb, mint a lélek értelemeszerű – vagy legalábbis nem értelem nélkül való – tevékenysége.”²

Az ókori társadalmakban a társadalmi státuszt nem a munka határozta meg, annak nem volt értéke. A javak a tulajdonból származtak és nem a munkából. Az ókori filozófusok (Platón és Arisztotelész) is vallották, hogy a polgárnak nem kell dolgoznia, arra van egy külön társadalmi réteg. A munka kettős értelmezést nyert: egyrészt klasszikus munka volt az, amit a

² Arisztotelész (1997) 19. old.

rabszolgák végeztek, másrészt munka volt az is, amit a polgárok végeztek szellemi tevékenységként.³

Ugyanakkor ne feledkezzünk el a középkori céhek világáról, az ott dolgozó segédek, munkások szintén a bér munka egy sajátos formájában tevékenykedtek. Sewell ezt a korszakot „korporista világrendnek” nevezi, amely megszabja a termelési folyamattechnika szervezetét, mint a munka társadalomszervezetét. Ez a világrend a mesterséget közösségi tulajdonnak tekinti, amely csak a közösség saját tagjainak nyújt foglalkoztatást.⁴

A középkorban a munka értéke teljesen jelentéktelen volt, majdnem a kötelező rossz csoportjába sorolták, ugyanakkor a „sötét középkor” végén Kálvinnál megjelent a munkának egy másik értelmezése, amely szerint a munkavégzés minden formája Isten szolgálatát jelenti.

3.1.2. Az ipari társadalmak munka felfogása

A merkantilista korszak szemléletétől eltérő nézeteket vallott a 17. században élt William Petty (1623-1687), szerinte a gazdaság forrásának a földet és a munkát tekinthetjük. Szerinte az anyagi gazdagságnak a munka az atyja, a föld pedig az anyja. Pettyt tekintjük a munka-érték elmélet első megalkotójának, szerinte csak meghatározott munkafajtákat lehet értékalkotó munkának tekinteni úgy, mint a pénz alapanyagául szolgáló nemesfémek termelő munkát.⁵

A klasszikus kor közgazdászai közül Adam Smith (1723-1790) szerint a társadalom gazdagsága két tényezőtől függ: a termelőmunkával foglalkozó lakosság hányadától és a munka termelékenységétől, amit a munkamegosztás határoz meg. A lakosság számának változását a munkabér nagyságával hozta összefüggésbe. A Nemzetek gazdagsága című művében olvashatjuk, hogy nem az áruban megtestesült munkát tekintette az érték egyedüli pontos mértékének a kapitalista gazdaságban, hanem azt a munkamennyiséget, ami felett az áru rendelkezik. Smith így fogalmaz: „A társadalomnak abban a korai és nyers állapotában, mely mind a tőkék felhalmozódását, mind a föld birtokbavételét megelőzte, az áruban megtestesült és az áruért vásárolható munka ugyanaz volt.” Néhol azt említi, hogy a mezőgazdasági munka nagyobb értéket alkot, mint az ipari munka.⁶

David Ricardo (1772-1823) az ipari forradalom időszakában élt és alkotott, ami lehetővé tette, hogy a fejlett tőkés viszonyokat tanulmányozza. Egyet értett a smith-i természetes renddel, de az egyéni érdek nála osztályérdekként jelent meg. Elméleti rendszerét áthatja az osztályellentét, amely leginkább az iparosok és a földesurak között jelent meg. A munka-érték elméletre vezette vissza a tőkés gazdaság általa vizsgált kategóriáit.⁷

Thomas Malthus (1776-1834) egyetértett a smith-i munka-érték elmélettel, ugyanakkor azt vallotta, hogy a munka nem tekinthető a tényleges csereérték pontos és hiteles mértékének. Különbséget tett a termelőmunka és nem termelőmunka között, szerinte a fiziokraták és Smith is egyet értett abban, hogy a termelőmunka a vagyonosságot eredményezi.⁸

Az azonos értékek cseréjének problematikáját (a smith-i tanokat továbbgondolva) Karl Marx (1818-1883) oldotta meg: A tőke című könyvében a munka és a munkaerő fogalmak

³ Arisztotelész (1997) 25. old.

⁴ Castel R. (1998) 102. old.

⁵ Mátyás A. (1969) 44. old.

⁶ Smith A. (1959) 38. old.

⁷ Kaldor N (1955)

⁸ Malthus T.R. (1944) 32. old.

szétválasztásával. A munkának a hasznos jellegét emelte ki: „*A munkaerő értékét, mint minden más áruét, az ennek a sajátos cikknek a termeléséhez, tehát újratermeléséhez is szükséges munkaidő határozza meg...vagyis a munkaerő értéke a birtokosa fenntartásához szükséges létfenntartási eszközök értéke.*”⁹ A marx-i munka fogalom a használati értékre helyezte a hangsúlyt, amely a későbbi kutatók definícióiban nem jelent meg. Leírta továbbá, hogy a munkafolyamat egyszerű mozzanatai a célszerű tevékenység, azaz maga a munka, a munka tárgya és a munka eszköze. A munkás a tőkésnek az ellenőrzése alatt dolgozott. A társadalmat három részre osztotta: a földbirtokosra, a tőkésre és a munkásra. Marx szerint a teljesen kifejtett tőkés rendszerben a munka is áruvá válik. Eszerint a munkás a munkaerejét, munkavégző képességét bocsátja áruba és ennek ára a munkabér, s így már azonos értékek cserélődnek.¹⁰

Marx Engelshez írt levelében újszerű megállapításokat tett:

- leírta a munka kettős természetét (egyrészt a munka, amely a termék értékében jelenik meg, másrészt a munka, amely a használati értékben jelenik meg) – vizsgálat a munkát minőségi és mennyiségi szempontból is,
- a munka helyett a munkaerőt tekintette árunak,
- az értéktöbbletet megjelenési formáitól függetlenül vizsgálta.¹¹

A neoklasszikus közgazdászok közül Alfred Marshall (1842–1924) arra jutott, hogy a munka minden esetben többletet hoz létre a bérek és a munkát segítő eszközök elhasználódott értéke felett, ugyanakkor ezt a többletet nem a munkás kapja, hanem mások elveszik tőle – ez a társadalmi elosztás problémája.¹²

A smith-i nézetekkel szemben John Maynard Keynes (1883-1946) más állásponton volt, az 1919-1933 világgazdasági válság miatt a neoklasszikus elmélet tételei teljesen felborultak és így szükségessé vált egy új közgazdasági paradigma kialakítása. A teljes foglalkoztatottság fogalmát sokan Keynes nevével kapcsolják össze, pedig ez a kategória már a neoklasszikusoknál is megjelent. Keynesnél a teljes foglalkoztatottság a kényszerű munkanélküliség eltűnésekor alakul ki.¹³ A keynes-i elképzelések szükségessé és lehetségessé teszik az állami beavatkozást a munkaerőpiacon azért, hogy a munkanélküliség szintjét alacsonyan lehessen tartani. „*A munkanélküliség azonban Keynes szerint sem küszöbölhető ki teljesen a fejlődőben lévő gazdaságokból. A strukturális és a frikcionális munkanélküliség Keynes tanításában is az egészséges gazdasági szerkezeti átalakulás szükségszerű terméke.*”¹⁴

A 18. században kezdtek megváltozni a munkával, illetve a munkátlansággal kapcsolatos társadalmi attitűdök. A munkát a gazdagság elérésében, míg a munkátlanságot a társadalom szerencsétlenségeként értelmezték. A munkátlansághoz kapcsolódó középkori morális elítélést (miszerint a dologtalanság bűn) kezdte felváltani az a szemlélet, hogy a munkátlanság gazdasági veszteséget okoz mind az egyénnek, mind a társadalomnak. A gazdasági racionalitás kapitalista értékei kiszorították a tradicionális feudális értékeket. Arendt remekül ragadta meg a bér munka fejlődését: „*a munka hirtelen, látványosan felívelő karrierje, mely a legalacsonyabb sorból, a legmegvetettebb helyzetből díszhelyre repíti, hogy a legtöbbre értékelt emberi tevékenység váljon belőle, akkor kezdődött, amikor Locke a munkában fedezte föl minden tulajdon forrását. Diadalmenete folytatódott, amikor Adam Smith határozottan*

⁹ Zalai E. (1988) 41. old.

¹⁰ Marx K. (1955) 40-158. old.

¹¹ Mátyás A. (1969) 51. old.

¹² Deane P. (1997) 166. old.

¹³ Zboróvári K. (1988) 14. old.

¹⁴ Bánfalvy Cs. (1989) 51-52. old.

leszögezte, hogy minden gazdaság forrása a munka. Csúcspontjához Marx rendszerében ért el, ahol a munka minden termelőtevékenység forrásává, s ráadásul az ember emberi lényének kifejeződésévé vált.”¹⁵

3.1.3. A posztindusztriális korszak munka felfogása

A modern társadalmakat joggal nevezik a „bérmunka társadalmának”, a szakirodalomban ugyanakkor gyakran megjelenik a „munkatársadalom” kifejezés is. A bérmunka fénykora a II. világháborút követő negyed évszázad volt az első olajválságig, de az 1960-as évektől a bérmunka válságáról lehet olvasni. A válság/változás nemcsak abban áll, hogy a munka világa megváltozott, átalakult, hanem abban is, hogy az atipikus foglalkoztatási formák egyre népszerűbbek lettek.

A társadalom egy része kiszorult a bérmunka világából az iparosítás korszakát követően, ez tekinthető napjaink korszakának is. A munkaparadigma válságának kezdete Arendt (1958) kijelentésével indult meg: „ami előttünk áll, az egy munkatársadalom, amely kifogy a munkából, azaz az egyetlen tevékenységből, amihez még ért. Mi lehetne ennél szörnyűbb?”¹⁶ A bérmunkát egyébként a rabszolgamunkához hasonlatosnak tekinti és nem az önként vállalt szabad ember tevékenységéhez. Gorz azt javasolta, hogy a bérmunka helyett a társadalmilag hasznos tevékenységet kell a társadalom középpontjába helyezni. Beck a közösség érdekében végzett polgári munkáról beszélt.¹⁷

Megállapítható, hogy a bérmunka társadalmából fokozatosan elvész a munka, ami jelentős probléma. A bérmunka fogalmának újradefiniálása szükséges, ugyanis a társadalom jelentős része már kiszorult a klasszikus bérmunkából. A munkaképes korúak kisebb aránya dolgozik a hagyományos foglalkoztatási formák valamelyikében, fejlettebb európai országokban már az atipikus munkavégzési formákat lehet tipikusnak tekinteni, ugyanis túlsúlyba kerültek.

3.2. A globalizáció társadalmi és gazdasági hatásai

A globalizációt, mint befolyásoló tényezőt vizsgáltam meg, amely az indusztriális korszakból a posztindusztriális korszakba vezet át. A globalizáció a területi folyamatokat, a területi munkaerőpiacokat alapvetően meghatározza.

A globalizáció különböző definícióiból öt fő elem ragadható ki, amely több szerzőnél is megjelent:

- függőség,
- országok közötti kapcsolatok átértékelődése,
- társadalmi viszonyok átalakulása,
- kereskedelem fellendülése, nemzetköziesedés,
- munkaerő-piaci változások

(ezek közül az utóbbival kívánok részletesebben foglalkozni).

A globalizáció munkaerő-piaci hatásai összetettek és a kutatók is csak bizonyos szegmenseket vizsgálnak. A munkaerőpiacok egyre növekvő felbolydulása nemcsak a bizonytalanságot és egyenlőtlenséget növeli a képzettségi kategóriákon belül, hanem a képzetlen munkások relatív munkabéreinek egészére is csökkenő hatással van. A globalizáció fő hatása a

¹⁵ Arendt H. (1958) 114. old.

¹⁶ Arendt H. (1958) 54. old.

¹⁷ Csoba J. (2010) 58. old.

munkaerőpiacokra leginkább a munkaerő iránti kereslet rugalmasságának növekedésében és nem pedig a kereslet általános csökkenésében nyilvánul meg.¹⁸

A megváltozott gazdasági környezetből fakadó, a munkaerő keresletét befolyásoló tényezők közül az alábbiak hatottak a globális munkaerőpiacra az 1980-as években, amelyet már egyértelműen a globalizáció hatásának tekinthetünk:

- a gazdasági növekedés lassulása a fejlett tőkés országokban,
- a beruházások visszaesése,
- a kevés munkahelyteremtés,
- a reálbérek gyors növekedése,
- a nyersanyagárak emelkedése,
- a nemzetközi munkamegosztás szerepe.

A munkaerő kínálatát befolyásoló tényezők:

- a demográfiai tényező és az aktivitási ráta változása,
- fokozott női munkavállalási hajlandóság,
- a nemzetközi migráció erősödése.¹⁹

Hoover-index alkalmazásával szemléltettem a globális munkaerő tömeg változását és a kontinensek és országok közötti különbségek alakulását 1991-2009 között. A Hoover-index az egyik legelterjedtebb mutató a területi egyenlőtlenségek alkalmazására. „*A mutató százalékban fejezi ki, hogy egy társadalmi-gazdasági jelenség hány százalékát kell a terület egységek között átcsoportosítani ahhoz, hogy annak területi megoszlása megegyezzen a másik jellemzőjével (pl. a lakónépességgel).*”²⁰

$$h = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - f_i|}{2} \quad (1)$$

Az x_i és f_i megoszlási viszonyszámok, amelyekre érvényesül, hogy $\sum_{i=1}^n x_i = 100$

$$\sum_{i=1}^n f_i = 100 \quad ^{21}$$

A Hoover-index analógiájára két területi egység foglalkozási szerkezetének, iparági struktúrájának összehasonlítására alkalmas a Krugman-index, amely a megoszlások különbségének abszolút értékét nem osztja kettővel, így a mutató maximális értéke 200 lehet. Hátránya, hogy az így kapott eredmények értelmezése nehézkes, a Krugman-index ismerete fontos, de alkalmazását Nemes Nagy et al (2005) nem ajánlja.²²

A globális foglalkoztatottsági Hoover-index esetében a népességet és a foglalkoztatottak számát viszonyítottam egymáshoz (2. ábra). 1990. évet követően fő irányként jelentős csökkenés figyelhető meg, ami a munkaképes korú lakosság és a népesség területi kiegyenlítődését mutatja. Globálisan csökkentek az országok közötti különbségek 1996-tól, majd az a kiegyenlítődés tovább fokozódott, 2002-től világméretben kiegyenlítődés lett.

¹⁸ Rodrik D. (2011) 325-330. old. In: Scheiring – Boda

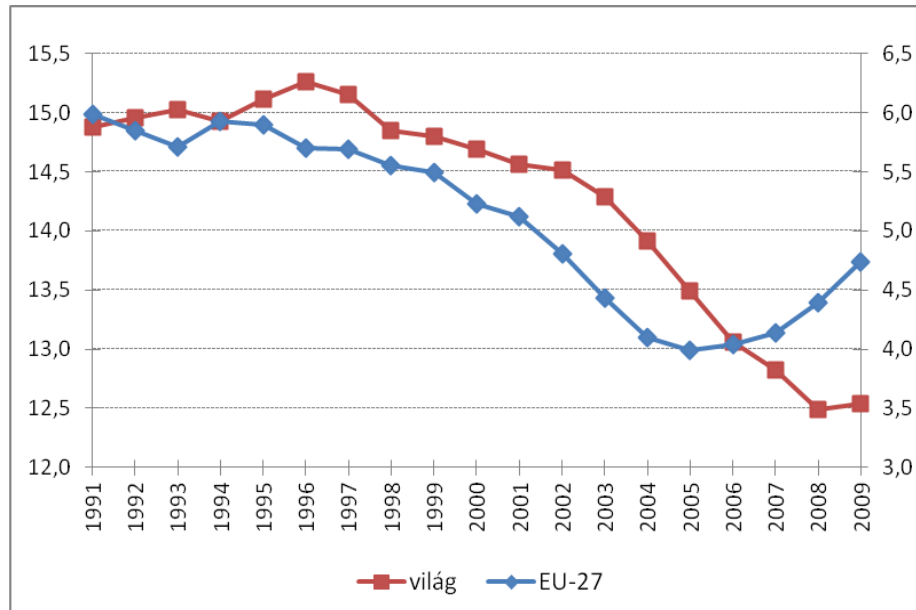
¹⁹ Zboróvári K. (1988) 68-90. old.

²⁰ Péter Zs. (2010) 36. old.

²¹ Nemes Nagy J. (2005) 8. old.

²² Nemes Nagy J. (2005) 10. old.

Ugyanakkor az Európai Unión belül 2005-től a különbségek ismételten felerősödtek, vagyis az unión belül a verseny fokozódik a fenti számítások eredményei alapján. Az Európai Unió esetében a 2004. évi csatlakozás megváltoztatta a korábbi trendet, 2006-tól pedig teljesen elválik egymástól a két görbe lefutása.

2. ábra: Hoover-index alakulása a népesség és a foglalkoztatottak száma között a világon 1991-2009 között (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2012) Worldbank adatok alapján

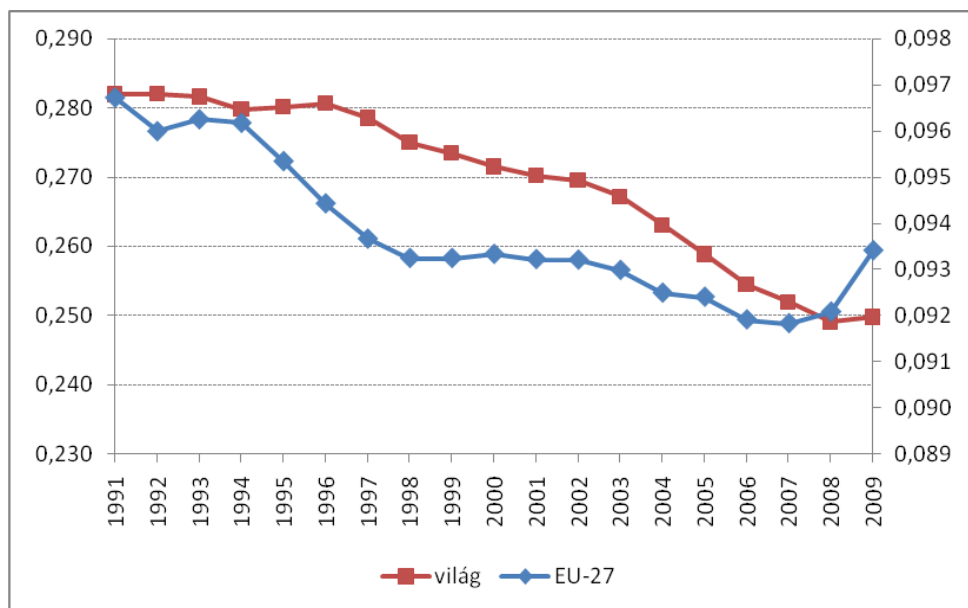
Megállapításaim megalapozásához további területi egyenlőtlenségi mutatót is számoltam. A Hirschman-Herfindahl-féle koncentrációs index alkalmas a foglalkoztatottság területi koncentrációjának mérésére is.

$$K = \sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i}{\sum_{i=1}^n x_i} \right)^2 \quad (2)$$

Az x_i a természetes mértékegységben megadott területi jellemző az i . terület egységben.²³

A Hirschman-Herfindahl-index eredményei a foglalkoztatottak területi koncentrációja alapján (3. ábra) hasonló eredményeket mutatnak, mint a Hoover-index alakulása. A koncentráció mértéke 30% alatti minden időszakban, de az Európai Unió esetében jelentősen alacsonyabb a foglalkoztatottság területi koncentrációja, mint a világ országai esetében. A világ országainál 2008. évig egyenletesen csökkenő területi koncentrációról lehet beszélni a foglalkoztatottak számának alakulása alapján, míg az Európai Uniónál három szakaszra lehet bontani a Hirschman-Herfindahl-index alapján a vizsgálati időszakot. 1991-1994 között stagnáló, majd 1994-1997 között csökkenő, 1997-2003 között ismét stagnáló és 2003-2007 között kismértékben csökkenő, míg 2007-től növekvő területi koncentrációról lehet beszélni. Ezek a területi különbségeket leíró fázisok a Hoover-index esetében sokkal kiegyenlítettebben jelentek meg.

²³ Nemes Nagy J. (2005) 8. old.

3. ábra: Hirschman-Herfindahl-index alakulása a foglalkoztatottak száma alapján 1991-2009 között (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2013) Worldbank adatok alapján

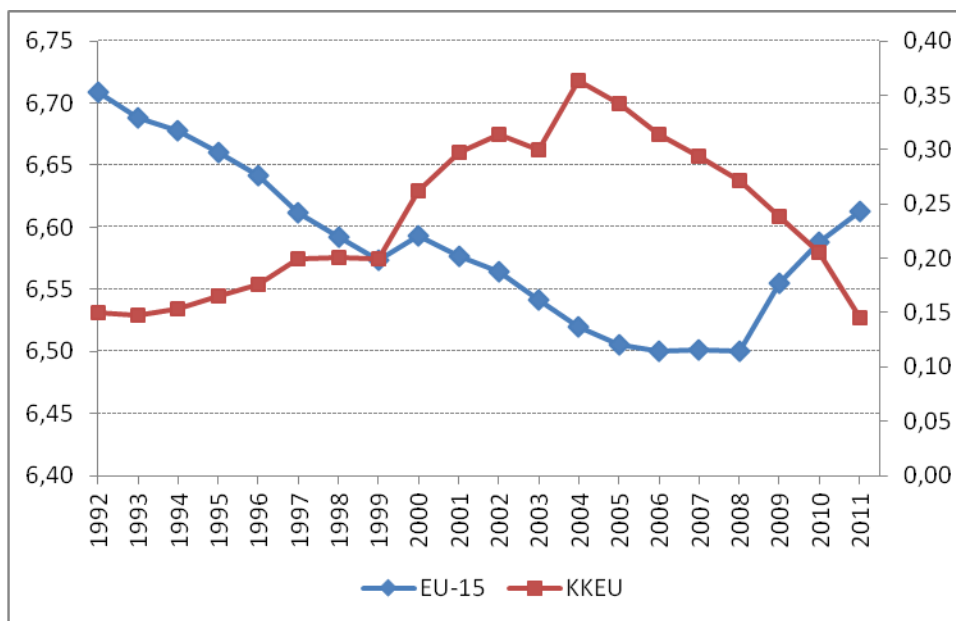
Megállapítható tehát a vizsgált területi egyenlőtlenségi mutatók tükrében, hogy 1991 és 2009 között a világ országaiban a foglalkoztatási különbségek mérséklődtek, míg az Európai Unió esetében 2007-től a különbségek újra felerősödtek, a munkaerő koncentrációja ekkortól kezdve nőtt meg, az ipari szektor erősen koncentrált.

1. tézis:

A posztindusztriális korszakban, különös tekintettel napjainkban a (bér)munka újszerű definiálása szükségessé vált, ugyanis a globalizáció által felgyorsított átalakulási folyamatban a bér munkaként értelmezett munka egyre kisebb társadalmi csoport kiváltsága, így már nem alkalmas korábbi társadalmi funkciójának teljes körű betöltésére.

3.3. Kelet-Közép-Európa és az Észak-magyarországi régió munkaerő-piaci helyzetének vizsgálata

Ahhoz, hogy az Észak-magyarországi régióban végbemenő folyamatokat jobban megérthessük, a Kelet-Közép-Európa térségi sajátosságainak feltárására törekedtem. A Hoover-index értékeit megvizsgálva a népesség és a foglalkoztatottak között az EU-15 és Kelet-Közép-Európa esetében a keleti blokk sajátos fejlődési útvonala, azaz a lemaradás jól látható, teljesen ellentétes folyamatok mennek végbe (4. ábra). Míg az EU-15 tagállamokon belül fokozódik a verseny, addig a keleti országokban látszólag csökkennek a különbségek, de ez nem a fejlődést és a felzárkózást jelenti, hanem az együttes leszakadást. Kérdésként merül fel, hogy ezt a rendszerváltás hatása okozza-e vagy a fáziskésés más jellegű.

4. ábra: Hoover-index alakulása Európában (népesség és foglalkoztatottság alapján)

Forrás: Saját szerkesztés (2013) Eurostat adatok alapján

2. tézis:

a) A 2004. évi bővítés óta az Európai Unióban a munkaerő-piaci verseny fokozódik, miközben a kelet-közép-európai országokban a foglalkoztatásban látszólag kiegyenlítődés történik, ez a kiegyenlítődés nem jár együtt a gazdasági felzárkózással, hanem együttes leszakadást eredményez.

A Kelet-közép-európai országok a rendszerváltás óta a globalizáció vezérelte gazdasági növekedés útját járják, több-kevesebb sikerrel. Pozitív eredményeket sikerült elérni az emberi jogok és a demokrácia terén, de a negatív eredmények túlsúlyba kerültek, amelyeket az alábbiakban lehet – nem teljes körűen – összegezni:

- fenntarthatóság kritériuma kevésbé teljesült,
- a jövedelem különbségek fokozatosan nőttek,
- növekedett a szegények aránya a társadalmon belül,
- a születéskor várható átlagos élettartam ugyan kis mértékben növekedett, de a népesség egészségügyi állapota rosszabb lett,
- a foglalkoztatottak aránya az európai átlagtól jelentősen elmarad,
- a munkanélküliség az elmúlt 20 évben hektikusan változott, a kezdeti magas értékek csökkentek, majd az utóbbi 5 évben újabb romlás következett be,
- alacsony a gazdaságilag aktívak aránya a népességen belül.²⁴

A regionális különbségek és sajátosságok feltárására Okun-törvényét alkalmaztam. Az Okun-törvény szerint a GDP minden 2%-os visszaesése a potenciális GDP-hez képest a munkanélküliségi ráta kb. 1%-os növekedésével jár. Okun-törvénye kifejezi az árupiac és a munkapiac közötti alapvető kapcsolatot, leírja a reál GDP rövid távú mozgásai és a munkanélküliség változásai közötti összefüggést. Ebből a vizsgálatból megállapítható a regionális diszparitások jelenléte a Kelet-közép-európai országok munkaerőpiacán. A gazdaság növekedésének lassulása növekvő munkanélküliséget von maga után. Ezt a negatív

²⁴ Boda Zs. – Scheiring G. (2011) 23-24. old.

kapcsolatot mutatja a gazdasági növekedés és a munkanélküliség között Okun törvénye, melyet Arthur Okun 1960-ban dolgozott ki.²⁵

Az országok szintjén majdnem minden esetben érvényesül Okun-törvénye, kivéve Lengyelországot, az ottani folyamatok nem felelnek meg az Okun összefüggésnek, ugyanis a koefficiens értéke nem szabályszerű (3. táblázat).

3. táblázat: Okun-törvényének igazolása országok esetében (1996-2010)

	Okun-törvény	kibocsátási rés (ha a munkanélküliségi ráta zero)	természetes munkanélküliségi ráta (ha a kibocsátási rés zero)	természetes munkanélküliségi ráta (ha a kibocsátási rés - 2%)
Csehország	$x = -1.853u + 13.328$	13.328	7.193	8.272
Észtország	$x = -1.958u + 19.207$	19.207	9.809	10.083
Lettország	$x = -1.740u + 20.057$	20.057	11.527	12.676
Litvánia	$x = -1.451u + 16.646$	16.646	11.472	12.850
Magyarország	$x = -2.061u + 15.570$	15.570	7.555	8.525
Lengyelország	$x = -0.582u + 8.107$	8.107	13.930	17.367
Szlovénia	$x = -2.969u + 18.820$	18.820	6.339	7.012
Szlovákia	$x = -1.218u + 18.603$	18.603	15.273	16.915

Forrás: Lipták (2012) 38. old.

Az Okun-koefficiens értéke körüli vita a szakirodalomban lezáratlan.²⁶ Amikor Okun az első számításait végezte az Amerikai Egyesült Államokra, a koefficiens értékét 2-3% körülnek fogadta el, amely az 1960-as években érvényes is volt, de nem lehet általánosan elfogadottnak tekinteni. Japánban 1960-1985 közötti időszakra végzett számítások eredményeképpen a koefficiens értéke 36,9% volt, az akkori NSZK-ban pedig 3,6%.²⁷ A természetes munkanélküliségi ráta és a potenciális kibocsátás idősorainak elemzésére a kutatók többféle ökonometria eljárást alkalmaztak. A legismertebb trendszűrési eljárás a gördülő (ún. rolling) regresszió analízis²⁸, Hodrick-Prescott-féle felül áteresztő szűrő²⁹, a Beveridge-Nelson szűrő³⁰, a Kálmán-filter³¹ és a Bayes-i módszer³². Ugyanarra az adatsorra a többféle módszerrel végzett számítások teljesen más nagyságrendű koefficiens értékeket adnak.³³

A régiók szintjén már nem minden esetben érvényesül Okun-törvénye – tehát ez az összefüggés nem alkalmazható teljes megbízhatósággal a regionális folyamatok vizsgálatára, ugyanakkor érdekes eredményekhez vezet (a regionális szintű számítások eredményeit a disszertáció tartalmazza.) Magyarország három régiójában és Szlovénia teljes területén érvényes az Okun összefüggés, amely egy nyugat-keleti lejtőre emlékeztető vonal mentén alakult ki.

²⁵ Boda Zs. – Scheiring G. (2011) 76. old.

²⁶ Fazekas K. – Ozsváld É. (2000) 160-165. old.

²⁷ Tachibanaki T. – Sakurai K. (1991) 1575–1581. old.

²⁸ Knotek E.S. (2007) 75-79. old.

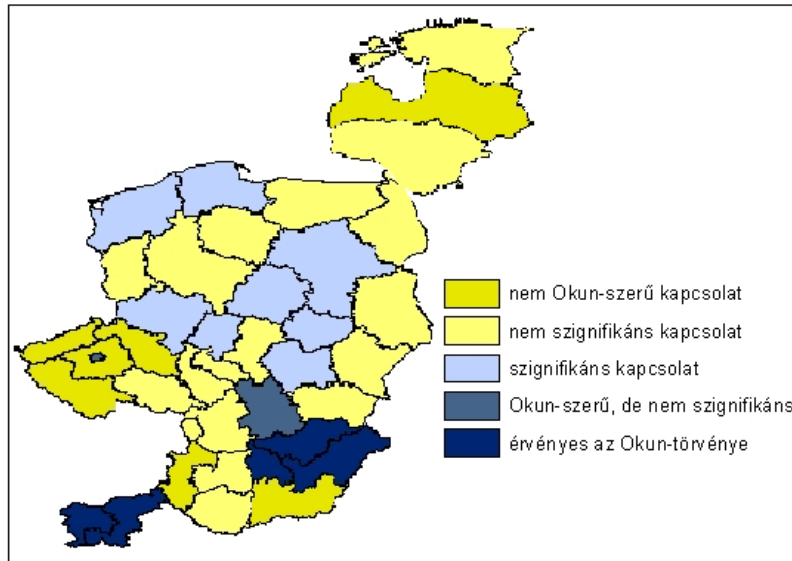
²⁹ Hodrick R.J. – Prescott E.C. (1997) 3-10. old. és Lee J. (2000) 333-335. old.

³⁰ Beveridge S. – Nelson C.R. (1981) 152-158. old.

³¹ Sögner L. – Stiassny A. (2002) 5-10. old.

³² Sögner L. – Stiassny A. (2002) 5-10. old.

³³ Máté D. (2010) 1111-1114. old.

5. ábra: Okun-törvény alakulása a Kelet-közép-európai régiókban

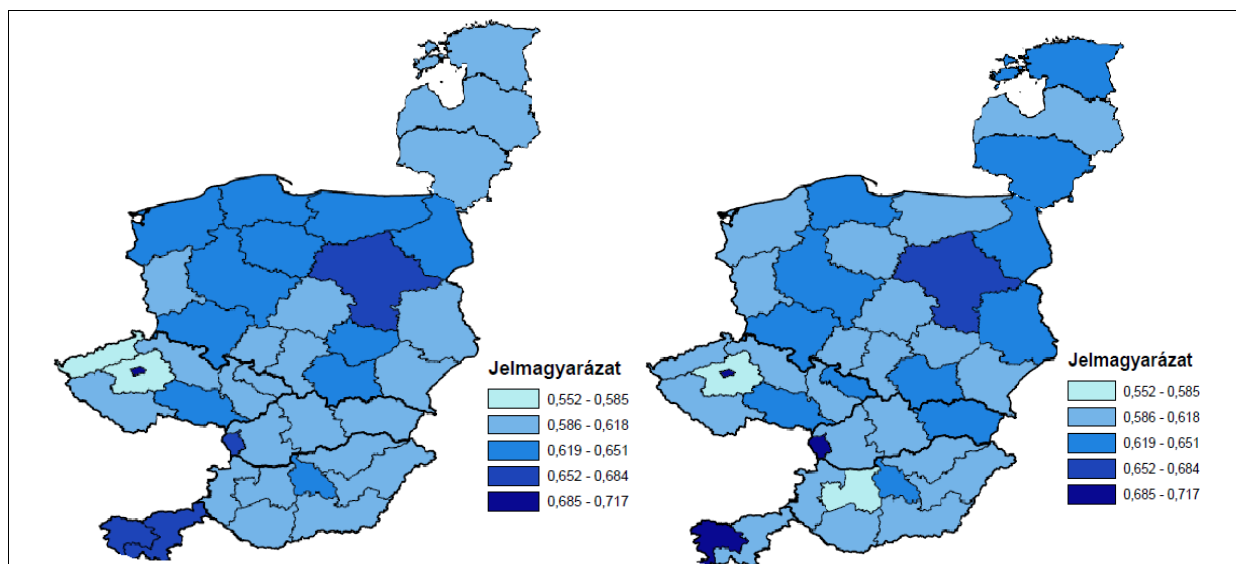
Forrás: Saját szerkesztés (2013)

2. tézis:

b) Az országok szintjén igaz az Okun összefüggés, de a régiók szintjén nem minden esetben érvényesül Okun-törvénye – tehát ez az összefüggés ebben a térségben nem alkalmazható teljes megbízhatósággal a regionális folyamatok vizsgálatára. Kimutathatók ugyanakkor a „rendellenességek” regionális szinten. A régiók három csoportba sorolhatóak:

- Érvényes az Okun-törvénye.
- Van kapcsolat a munkanélküliségi ráta és a kibocsátási rés között, de nem Okun-szerű (a kibocsátási rés 2%-os csökkenésével sokszorosan kb. 6-10%-kal nő a munkanélküliségi ráta).
- Nincs kapcsolat a két mutató között.

A Kelet-közép-európai régiók esetében kíváncsi voltam arra, hogy az emberi fejlődés indexe (HDI) milyen mértékű területi diszparitást eredményez és az mennyire van összhangban az eddigi területi különbségekkel. A HDI értékek változása 2004. évről 2009. évre heterogén képet mutat. A fővárosi régiók mindkét évben megőrizték a legerősebb pozíciójukat, Észtország és Litvánia esetében javulás figyelhető meg, amely leginkább a jövedelmekben bekövetkező növekedésnek köszönhető. Néhány lengyelországi régió esetében az emberi fejlődés indexe csökkent, amely arányait tekintve a kismértékű jövedelemváltozásnak köszönhető. Magyarországon a Közép-magyarországi, Közép-dunántúli és a Nyugat-dunántúli régiókban a HDI értékek csökkenése jelent meg 2009-re, amelyet az oktatásban résztvettek arányának a kismértékű csökkenése és a jövedelmek kismértékű növekedése eredményezett.

6. ábra: Kelet-Közép-Európa HDI értékei regionális szinten (2004. év és 2009. év)

Forrás: Saját szerkesztés saját számítás alapján (2012)

2. tézis:

c) A kelet-közép-európai régiókban a HDI időbeni változása a munkaerőpiacon a humán potenciál javulása mellett területi átrendeződést eredményezett. A korábbi homogén állapot sokkal kiegyenlítetlenebb lett a régiók között.

3.4. Az Észak-magyarországi régió munkaerő-piaci sajátosságainak elemzése

Főkomponens-elemzést (faktoranalízis) végeztem el Magyarország kistérségeire. A mutatószámok kiválasztásánál törekedtem arra, hogy minél szélesebb körből kerüljenek kiválasztásra a mutatók, valamint Fazekas (1997) számításaiban felhasznált indikátorokat is törekedtem alkalmazni. Fazekas is a magyarországi kistérségek munkaerő-piaci szempontú területi széttördezethez keresett választ a rendszerváltást követő időszakra, számításaiban 14 mutatót alkalmazott 1995. évi adatokkal. Vegyesen használt fel gazdasági, társadalmi, infrastrukturális mutatókat. Három faktorcsoporthoz kapott, amelyek az urbanizáltság, távolság és iparosodottság elnevezést kapták.³⁴ Dabasi Halász (2011) tovább bővítette az alkalmazott mutatószámok körét a rendszerváltás utáni munkaerő-piaci helyzet feltárásához.³⁵ A mutatók kiválasztásánál szempont volt, hogy az elérhető legfrissebb adatsorral dolgozzak és a területi elemzésekben általában alkalmazott indikátorokat vegyem figyelembe,³⁶ de a fő hangsúlyt a munkaerő-piac alakulására helyeztem, így a mutatószám-készlet összeállításánál a többi csoportban megjelenő indikátorok számát minimalizálni próbáltam:

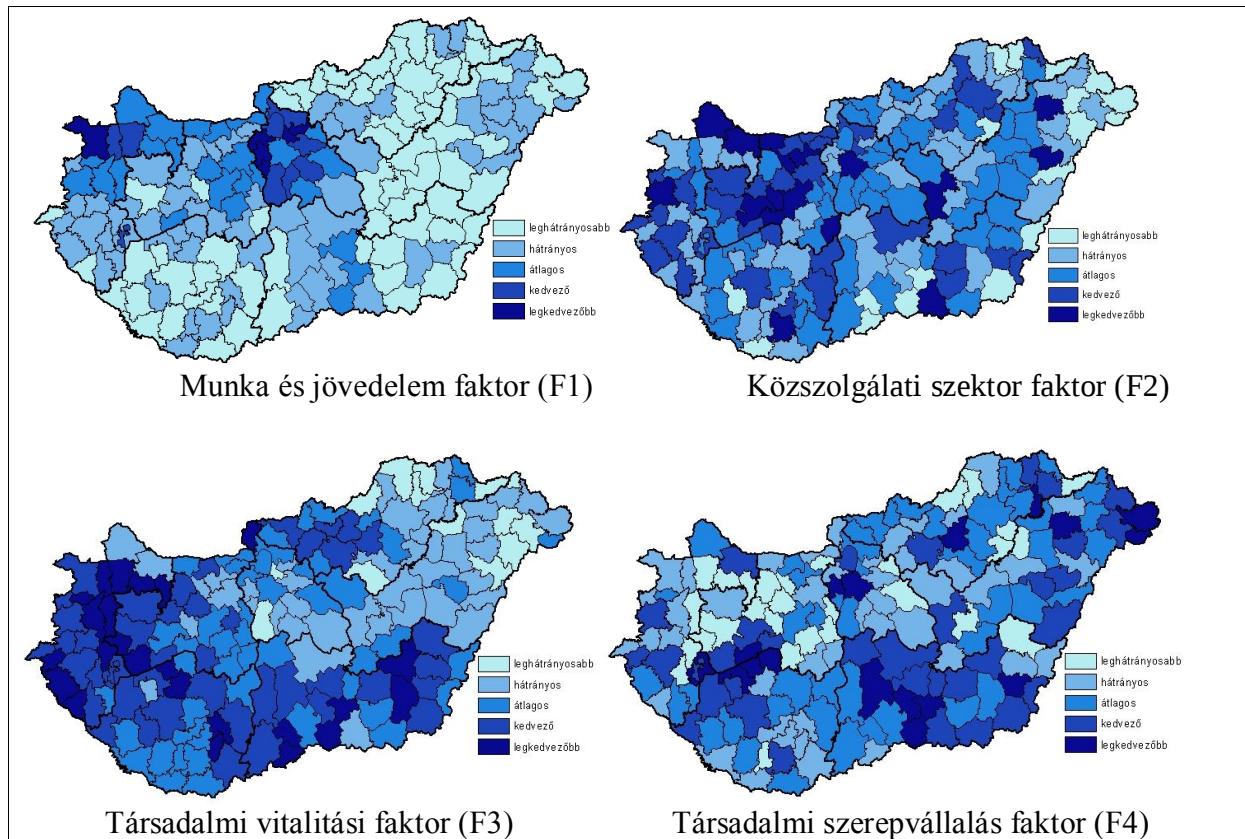
- gazdasági indikátorok,
- infrastrukturális indikátorok,
- munkaerő-piaci indikátorok,
- társadalmi jelzőszámok.

A számítások eredményeit térképen is ábrázoltam (7. ábra), amely alapján az Észak-magyarországi régió országon belüli pozíciója is bizonyítja a térség lemaradását az ország fejlettebb térségeihez képest.

³⁴ Fazekas K. (1997) 16-19. old.

³⁵ Dabasi Halász Zs. (2011) 59. old.

³⁶ Lukovics M. (2007) 129-133. old. és Kollár K. (2012) 71-74. old.

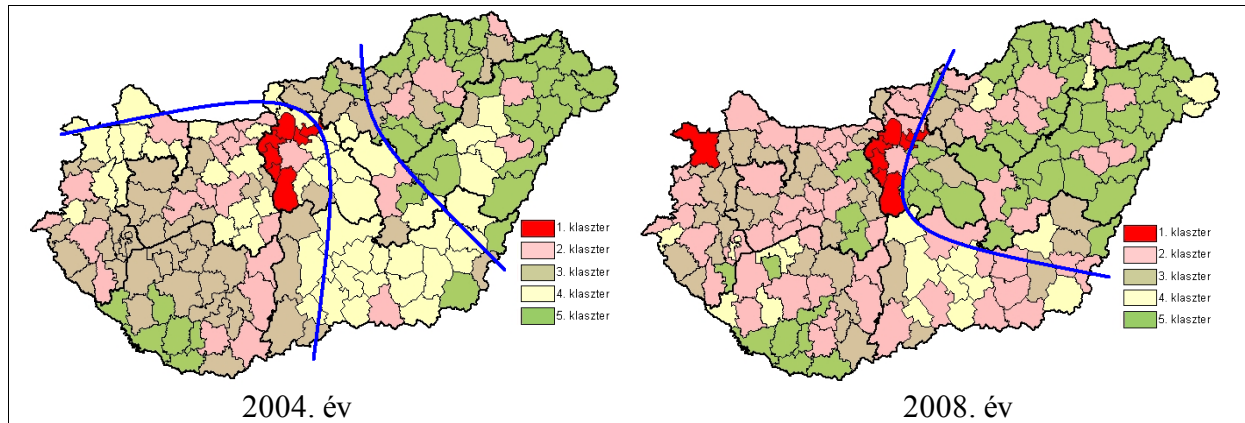

7. ábra: 2008. évi főkomponens elemzés eredménye faktoronként

Forrás: Saját szerkesztés (2012)

A munka és jövedelem faktor 5 csoportjába tartozó kistérségeknél a legkedvezőtlenebb a komplex munkaerő-piaci helyzet, a legrosszabb értékkel az Észak-magyarországi régió és a tiszántúli térség rendelkezett. A kistérségek elrendeződése a leghátrányosabb helyzettől a legkedvezőbb helyzetig emlékeztet a munkanélküliségi ráta térképen történő ábrázolására. A közzszolgálati szektor faktornál és a többinél is a már alkalmazott 5 csoportba sorolást választottam az eredmények könnyebb összevetése végett. A közzszolgálati szektor alapján jól kirajzolódik a nyugat-keleti lejtő és az eltérés az ország két része között. Az Észak-magyarországi régióban a Miskolci kistérség a kedvező csoportba tartozik a számítások eredményei alapján. A társadalmi vitalitási faktornál lehet a legjobban megfigyelni az ország ketté osztottságát. A társadalmi vitalitási faktor a demográfiai adatokat sűríti egy tényezőbe, az ország észak-keleti része sokkal gyengébb adatokkal rendelkezik. A társadalmi szerepvállalási faktor erőközpontjai az országot hosszában osztják két részre, ahol a sajátértékek erősek, ott alacsony az elvándorlás és magas a non-profit szervezetek száma.

A főkomponens elemzés eredményét még nem tekintettem teljesen alkalmasnak arra, hogy csoportokat képezzek a kistérségek között, így klaszteranalízist futtattam le. A klaszteranalízis több típusát (K-Means és hierarchikus) is elkészítettem a 2004 és 2008. évi alapadatokra és a négy faktor saját értékére, mindegyik esetben hasonló eredményeket kaptam. Végül a K-Means klaszteranalízis eredményét elemeztem a fenti főkomponens faktoraira. Megvizsgáltam, hogy a bevont változók erősen korrelálnak-e egymással, a VIF mutató értéke szerint nem volt a modellben zavaró multikollinearitás. A további számítások során a négyzetes Euklidészi távolságot alkalmaztam, ugyanis a szakirodalom ezt fogadja el a legtöbb esetben. A K-Means-féle eljárást részesítettem előnyben a hierarchikus klaszteranalízishez képest, mivel nagyszámú mintával rendelkeztem.

8. ábra: 2004. és 2008. év klaszterelemzés eredménye a területi különbségekre

Forrás: Saját szerkesztés (2012)

5 klaszter csoportot képeztem mindkét keresztmetszeti évben, a kistérségek komplex pozícióinak változása jól érzékelhető (9. ábra). A klaszter csoportokat nem neveztem el, arra voltam kíváncsi, hogy az Észak-magyarországi régió esetében jelentős volt-e a változás mértéke. Sajnos a változás stagnálással egyezik meg, amíg 4 év alatt a Dunántúli térségek pozíciói erősödtek, a korábbi fejlődési tengelyek fokozódtak, addig az Észak-magyarországi régióban egyszerre volt megfigyelhető a javulás és a visszaesés is egyes kistérségekben.

A Markov-modellt³⁷ számos tudományágban alkalmazzák, ugyanakkor nem lehet elterjedt elemzési módszernek tekinteni. A regionális gazdaságtanban a jövedelemegyenlőtlenségek ábrázolására³⁸, a munkaerőpiacon az EU tagországok munkaerő-piaci dinamikájának leírására³⁹ és a szegmentált munkapiacok vizsgálatára⁴⁰ használják. Mivel a nyilvántartott álláskeresők száma nem megfelelő az összehasonlításra, így első lépésben az állandó népességszámmal korrigáltam a nyilvántartott álláskeresők számát és ezer főre vetítettem, a súlyozás segítségével már kezelhető az adathalmaz. A túl sok és a túl kevés osztály nem vezet megfelelő eredményre. Az ezer lakosra vonatkoztatott nyilvántartott álláskeresők számánál 4 osztályt határoztam meg. Az egyes kistérségek adott állapotba történő besorolása után a lehetséges osztályok közötti átmenet-valószínűségek fennállását vizsgáltam meg. A kezdeti állapotból (2008. év) a következő állapotba (2010. év) való átmenetet határoztam meg, vagyis az abszolút alacsony kezdeti munkanélküliségi csoportból a kistérségek a következő évre vagy ugyanebben az osztályban maradnak, vagy alacsony vagy közepes munkanélküliségi értékeket vesznek fel.

³⁷ Néhány gondolat a szülőatyjáról Andrey Andreyevich Markovról (1856-1922). Az orosz származású matematikus a sztochasztikus folyamatokkal, a sorozatok konvergenciájával foglalkozott. A szentpétervári egyetem professzoraként oktatott évtizedeken keresztül, legismertebb eredményét ma Markov-lánc néven ismerjük.

³⁸ Major K. (2007)

³⁹ Christodoulakis G. – Mamatzakis E.C. (2009)

⁴⁰ Gabuert P. – Cottrell M. (1999)

4. táblázat: Az Észak-magyarországi régió kistérségeinek egy lépéses átmenet mátrixa a nyilvántartott álláskeresők száma szerint (2004. évről 2008. évre)

(mértékegység: kistérségek száma)

osztályok ⁴¹		2008				Összesen (2004)
		alacsony	közepes	magas	nagyon magas	
2004	alacsony	3	4	0	0	7
	közepes	0	3	3	1	7
	magas	0	0	6	2	8
	nagyon magas	0	0	0	6	6
Összesen (2008)		3	7	9	9	28

Forrás: Saját szerkesztés saját számítás alapján (2013)

Az Észak-magyarországi régióon belül sokkal jelentősebbek az egyes osztályok közötti átrendeződések. Az alacsony munkanélküliségi osztályba tartozó kistérségek közül 3 kistérség pozíciója nem változott a 2008. évre, 4 kistérség átkerült a közepes munkanélküliségi osztályba (ezek a Rétsági, Tiszaújvárosi, Mezőkövesdi és a Balassagyarmati kistérségek). A közepes munkanélküliségi osztályban 3 kistérség maradt változatlan pozícióban, 3 átkerült a magas és további 1 a magasabb munkanélküliségi csoportba (Szécsényi kistérség). A magas munkanélküliségi osztályba való tartozás 6 kistérségnél nem okozott átrendeződést, 2-nél romlás volt megfigyelhető, így ezek a kistérségek (Ózdi, Tokaji) átkerültek a nagyon magas munkanélküliségi osztályba. A nagyon magas munkanélküliségi csoportban lévő kistérségeknél változás nem volt megfigyelhető a 2004. évről a 2008. évre a többi csoporthoz viszonyítva. A mobilitási mutató értéke a az Észak-magyarországi régióban 46,4%.

5. táblázat: Mobilitási mutató értéke régióként 2004. évről 2008. évre

Régió	Mobilitási mutató
Dél-Alföld	94,4%
Dél-Dunántúl	72,2%
Észak-Alföld	76,2%
Észak-Magyarország	46,4%
Közép-Dunántúl	56,3%
Közép-Magyarország	100,0%
Nyugat-Dunántúl	69,5%

Forrás: Saját szerkesztés saját számítás alapján (2013)

3. tézis:

a) A főkomponens elemzés, a klaszteranalízis és az átmenet mátrixok eredményei a területi átrendeződést bizonyítják Magyarország térszerkezetében. 2008-ra még egyértelműbbé vált az ország két részre szakadása, a részek közötti különbségek növekedése és a részekben belüli kiegyenlítődés. Az Észak-magyarországi régió további leszakadása tapasztalható a komplex mutatószámokat vizsgálva. A Gerschenkron-hatásra, vagyis a „későn jövők előnyére” a régió nem tud építeni.

⁴¹ Az alacsony munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 31-51 fő.

A közepes munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 52-75 fő.

A magas munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 76-100 fő.

A nagyon magas munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 101-143 fő.

6. táblázat: Az Észak-magyarországi régió kistérségeinek egy lépéses átmenet mátrixa a nyilvántartott álláskeresők száma szerint (2008. évről 2010. évre)

(mértékegység: kistérségek száma)

osztályok ⁴²		2010				Összesen (2008)
		alacsony	közepes	magas	nagyon magas	
2008	alacsony	4	3	0	0	7
	közepes	0	3	3	1	7
	magas	0	1	2	4	7
	nagyon magas	0	0	0	7	7
Összesen (2010)		4	7	5	12	28

Forrás: Saját szerkesztés

Az Észak-magyarországi régióon belül sokkal jelentősebbek az egyes osztályok közötti átrendeződések. A nagyon magas munkanélküliségi csoportban lévő kistérségeknél változás nem volt megfigyelhető a 2008. évről a 2010. évre a többi csoporthoz viszonyítva (természetesen csoporton belüli átrendeződések voltak minden kistérségnél, de ezeket az átmenet-valószínűségi mátrix nem vizsgálja). A mobilitási mutató értéke az Észak-magyarországi régióban 57%. Kiszámoltam a mobilitási mutatót is a többi régióra is, arra keresve a bizonyítékot, hogy az Észak-magyarországi régióban volt a legkisebb mértékű az átrendeződés az egyes csoportok között (7. táblázat).

7. táblázat: Mobilitási mutató értéke régióként 2008. évről 2010. évre

Régió	Mobilitási mutató
Dél-Alföld	61,1%
Dél-Dunántúl	55,5%
Észak-Alföld	66,7%
Észak-Magyarország	57,0%
Közép-Dunántúl	54,7%
Közép-Magyarország	91,6%
Nyugat-Dunántúl	65,8%

Forrás: Saját szerkesztés saját számítás alapján (2013)

Összességében megállapítható, hogy az Észak-magyarországi régióon belül a kistérségek átrendeződése az egyes osztályok között sokkal kisebb fokú, mint a magyarországi többi régiójában, kivéve Dél-Dunántúlt és Közép-Dunántúlt.

2004. évről 2008. évre az országon belüli átrendeződés 47,8% volt, míg 2008. évről a 2010. évre 53,7%. Ugyanakkor a régiókon belüli átrendeződés 2008. évről a 2010. évre sokkal alacsonyabb arányú volt, mint az előző időszakban, vagyis a régiók között területi kiegyenlítődés folyamata indult el a nyilvántartott álláskeresők számát illetően.

b) A nyilvántartott álláskeresők számának az Észak-magyarországi régióon belüli, csoportok (ún. osztályok) közötti átrendeződése kevésbé volt jelentős a gazdasági válság óta, mint az ország többi régiójában. Ennek oka, hogy a válság a kevésbé fejlett térségeket kevésbé rázta meg munkaerő-piaci szempontból is. Az Észak-magyarországi régióban a legkisebb

⁴² Az alacsony munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 39-63 fő.

A közepes munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 64-91 fő.

A magas munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 92-111 fő.

A nagyon magas munkanélküliségi osztályban az ezer főre jutó nyilvántartott álláskeresők száma: 112-158 fő.

átrendeződés a legkedvezőtlenebb (nagyon magas munkanélküliség) és kedvezőtlen (magas munkanélküliség) munkaerő-piaci osztályok között valósult meg.

A szektorális megoszlást a foglalkoztatottság tükrében a Lilien-index mutatja be. A Lilien-index alkalmas a régiók közötti súlyok feltárására az egyes ágazatok foglalkoztatottai számának vizsgálatával. Lilien tézisében megfogalmazta, hogy az ágazati sokkokra reagálva az egyes szektorok között megtörténik a munkavállalók átcsoportosítása, ezen időszak alatt pedig a súrlódásos munkanélküliség hosszabb-rövidebb ideig magasabb szinten merül fel, amely végső soron a munkanélküliség természetes szintjét is magasasan tartja. A strukturális elmozdulások (szektorális eltolódások) és a munkavállalók mobilitása miatt fellépő folyamatokat munkaerő-piaci turbulenciának nevezte Lilien.⁴³

$$L_i^s = \sqrt{\sum_{j=1}^m \frac{x_{ij}}{x_i} (\Delta \log x_{ij} - \Delta \log x_i)^2}$$

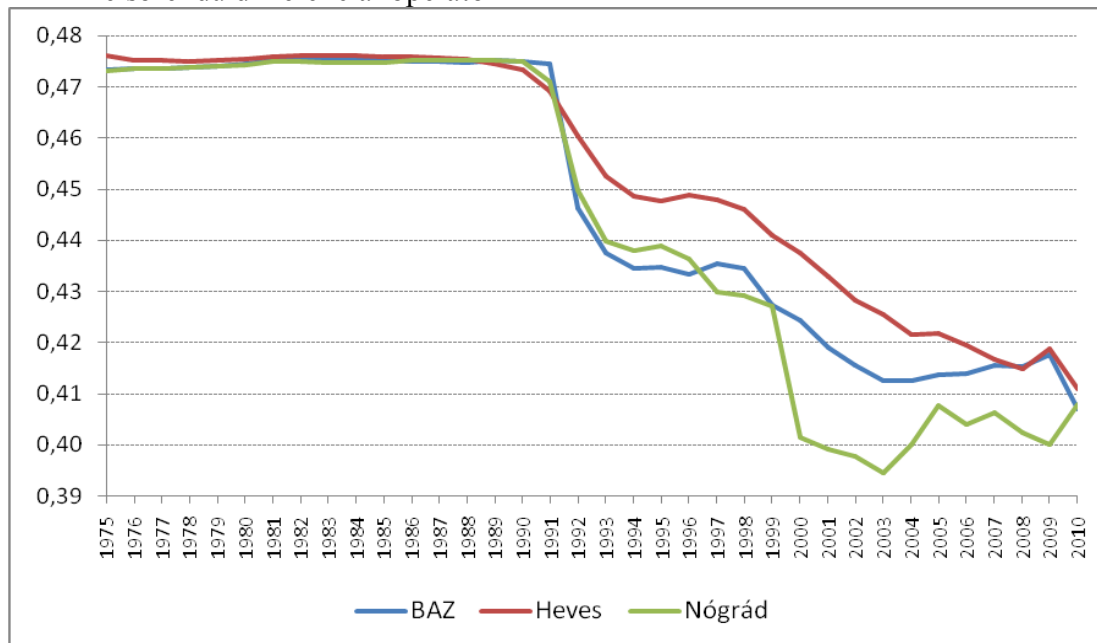
ahol,

$\frac{x_{ij}}{x_i}$ - az i-edik régió foglalkoztatottainak aránya a j-edik ágazatban

x_{ij} - az i-edik régió foglalkoztatottainak létszáma a j-edik ágazatban

x_i - foglalkoztatottak összlétszáma az i-edik régióban

Δ - elsőrendű differenciál operátor⁴⁴

9. ábra: Lilien-index alakulása 1975-2010 között

Forrás: Saját szerkesztés

A Lilien-index alapján a szektorok közötti kiegyenlítettség a rendszerváltásig jól kirajzolódik, azt követően a legnagyobb átrendeződés Nógrád megyében volt. A gazdasági válság utáni időszak eredményei meglepőek, míg Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében az index értéke csökken, addig Nógrád megyében ellentétes folyamat ment végbe az elmúlt két évben.

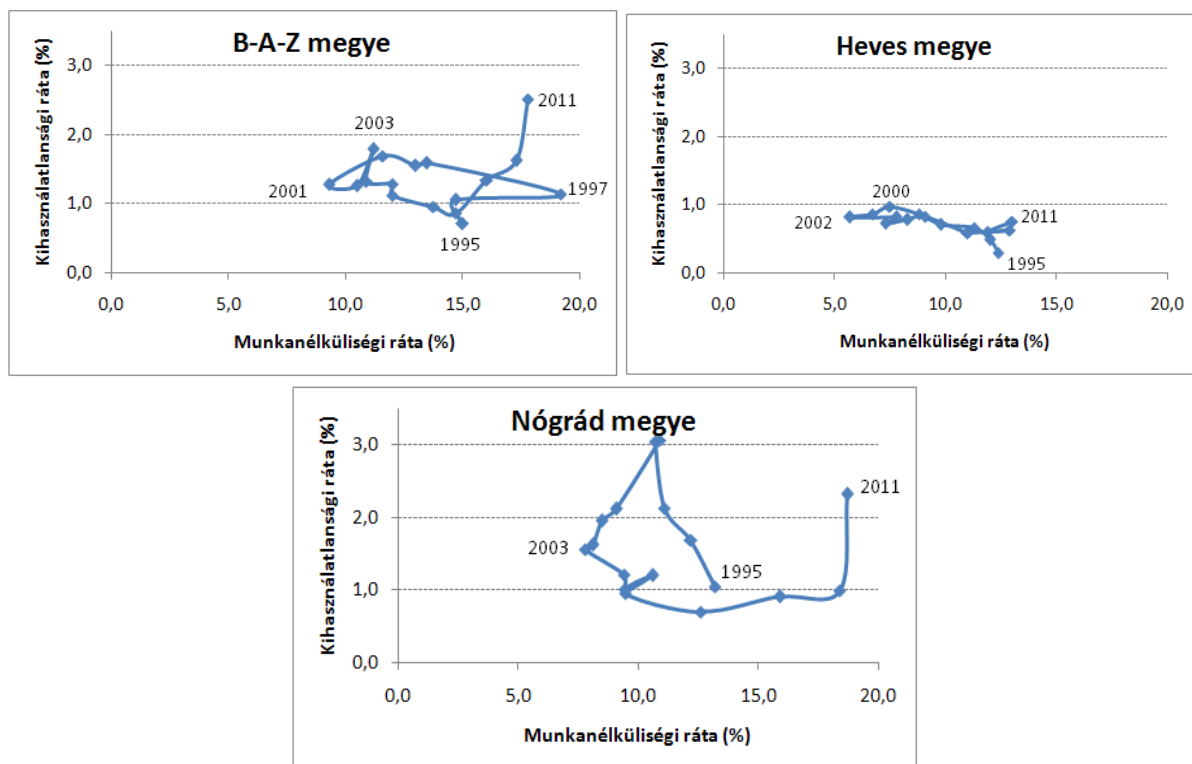
⁴³ Bachmann R. – Burda M.C. (2007) 4-6. old.

⁴⁴ Lilien D.M. (1982) 780. old.

4. tézis:

a) A Lilien-index alapján az Észak-magyarországi régióban a szektorális munkaerő áramlása egyre kisebb mértékű befolyásoló erővel bír a foglalkoztatásra a rendszerváltás óta, a szektorok közötti átrendeződés befejeződését lehet látni, ám ez a korábbinál alacsonyabb foglalkoztatási szinten valósul meg.

A neoklasszikus makroökonómia alaptétele szerint hosszú távon a munkanélküliség egyensúlyi rátája a valóságban is a természetes rátának felel meg, azaz hosszú távon a munkanélküliség sűrűlódásos jellegű. A természetes ráta vizsgálatának egyik eszköze a Beveridge-görbe (vagy UV-görbe), ami a munkanélküliségi és az állásbetöltetlenségi (vagy kihasználatlansági) hányad közötti összefüggést mutatja.⁴⁵ A görbét eredetileg Dow és Dicks-Mireaux szerzőpáros alkotta meg.⁴⁶ Elemzésükben negatív viszonyt találtak a V és U között, melyet úgy értelmeztek, hogyha a gazdaság recesszióban van és magas a munkanélküliség, akkor kevés az üres álláshely, és fordítva is igaz. Találtak olyan adatokat is, amik nem illenek erre a hiperbolikus görbére. Úgy gondolták azért, mert létezik egy mérési hiba, ami abból adódik, hogy nem tudják megfelelően számba venni a valódi üres álláshelyeket.⁴⁷

10. ábra: Beveridge-görbe alakulása 1995-2011 között⁴⁸

Forrás: Saját szerkesztés

Az Észak-magyarországi régió megyéinek esetében a Beveridge-görbe Heves megyében okozta a legkisebb elmozdulást, vagyis a 2011. évi állapot majdnem megegyezett az 1995. évi állapottal. A legjobb helyzetben a 2002. évben volt a megyei munkaerőpiac. Sokkal hektikusabb a görbe alakja Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyék esetében,

⁴⁵ Galasi P. (1994) 20. old.

⁴⁶ Dow J.C.R. – Dicks-Mireaux L. (1958)

⁴⁷ Rodenburg P. (2007) 3. old.

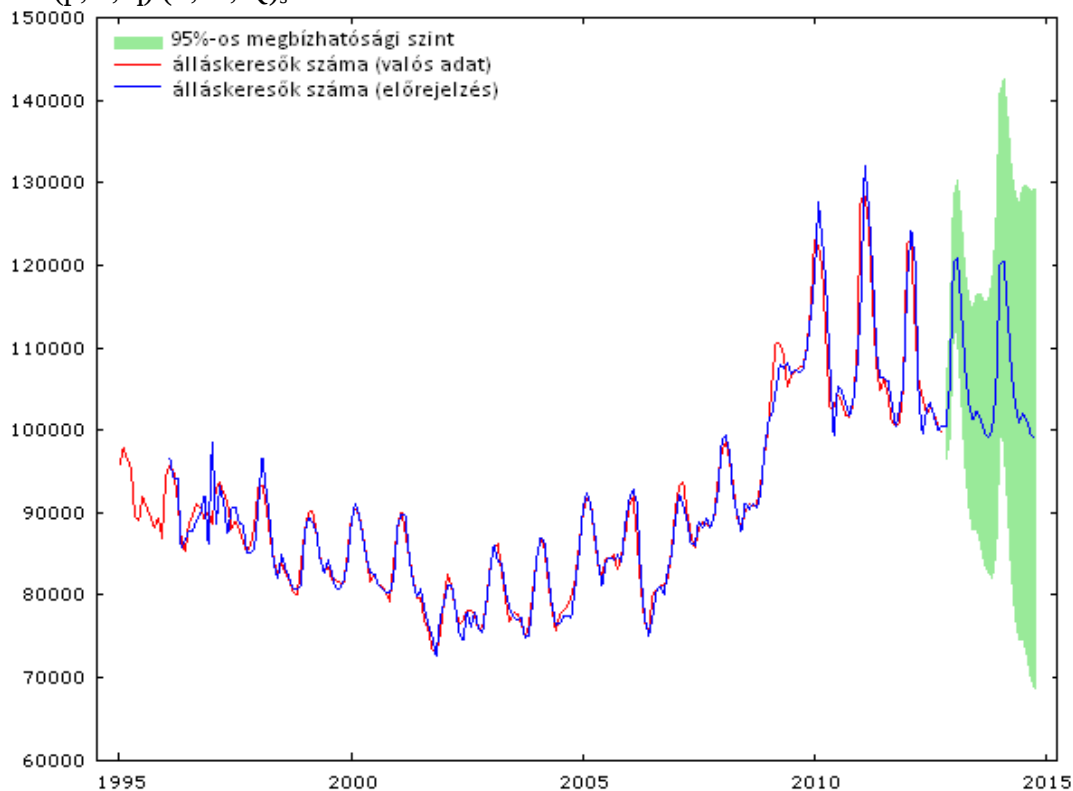
⁴⁸ Kihaszínlatlansági ráta (%) megegyezik a betöltetlen (üres) álláshelyek számának és a foglalkoztatottak számának hányadosa százalékos formátumban.

munkanélküliségi ráta mindkét megyében jelentősen megemelkedett az elmúlt 5 évben. Borsod-Abaúj-Zemplénben a munkanélküliség összességében magasabb volt, mint a régió másik két megyéjében, a kihasználatlansági ráta szintén magasabb volt, a régió munkaerőpiacának állapota 2001. évre javult, de azt követően visszaesés figyelhető meg. A görbe alakulása alapján megállapítható, hogy az üres álláshelyek és a munkanélküliek közötti szakadék egyre erősebben nő. Felmerülhet a kérdés, miért nem találkoznak az üres álláshelyek és a munkanélküliek. A választ az oktatás területén kell keresni, ugyanis feltehetőleg a munkanélküliek nem rendelkeznek az üres álláshelyek betöltéséhez szükséges iskolai végzettséggel. Magasabb minőségi elvárásokra kell felkészülni a munka nélkül maradt aktív korúaknak, ehhez az oktatási rendszert és a képzéseket, továbbképzéseket át kell gondolni. Nagyon sok munkanélküli nem hajlandó tanulni, nincs meg az ehhez szükséges motiváció.

4. tézis:

b) A Beveridge-görbe alapján az Észak-magyarországi régióban lévő üres álláshelyek és a magas számban jelen lévő munkanélküliek nem „találkoznak”, ennek oka a munkanélküliek nem megfelelő szintű iskolai végzettsége. A speciális szakmai ismeretek hiányában nem képesek betölteni az üres álláshelyeket.

A havi munkanélküliségi adatok sztochasztikus idősorelemzésre alkalmasak, ugyanis elsődlegesen a rövid távú hatás elemzésével kívánok foglalkozni. A dekompozíciós modellek a legnépszerűbb idősorelemzési módszereket foglalják magukba. A havi munkanélküliségi adatsor elemzésére ún. szezonális ARIMA modellt alkalmazok, melynek általános jelölése: $ARIMA(p, d, q)(P, D, Q)_s$.⁴⁹

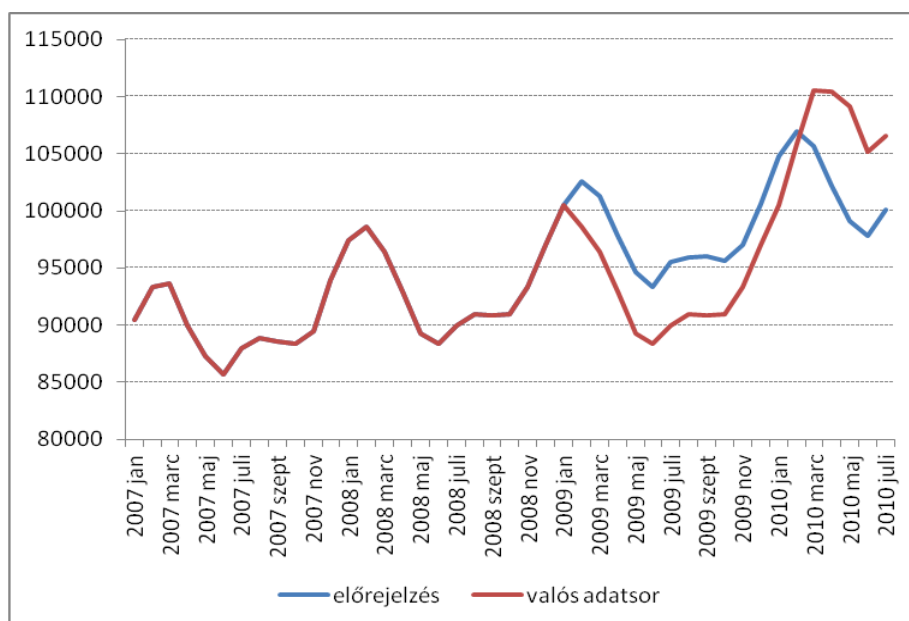

11. ábra: A nyilvántartott álláskeresők számának előrejelzése 2014. októberig

Forrás: Saját számítás alapján (2013)

⁴⁹ Rédey K. – Szentmiklósi M. (2000) 11. old.

Az előrejelzett értékek konfidenciaintervalluma elég tág, de az optimális állapottal jelölt kék színű görbe a nyilvántartott állás keresők számának kismértékű növekedését vetíti előre, majdnem stagnáló trend jellemzi. A szezonális kilengések mértéke csökken, amely a válságból történő kisfokú kilábalást mutatja.

12. ábra: Előrejelzés eredménye, ha gazdasági válság nem lett volna

Forrás: Saját számítás (2012)

Az előrejelzés használhatóságát illetően végeztem egy kontroll modellezést, amelynek arra kerestem a választ, hogy hogyan alakult volna a nyilvántartott állás keresők száma, ha nem lett volna 2008-ban válság. Mivel a gazdasági válság a munkaerőpiacra késleltetve hatott, így 1995. januártól 2009. januárig meglévő adatsorra végeztem ARIMA módszer segítségével előrejelzést a 2009. február – 2010. július közötti időszakra. Érdekesen alakult volna a nyilvántartott állás keresők száma, ha a gazdasági válság nem következett volna be. A meglévő adatokra illesztett előrejelző modell szerint a gazdasági válság nélkül 2009 telén 2500 fővel több regisztrált állás keresővel kellett volna számolni, ugyanakkor a szezonális tendenciája teljesen megegyezik a valós adatsorral, megközelítőleg a 2500 fővel magasabb érték megmaradt volna a nyári időszakban is. Ami a válság hatását mutatja, hogy az előrejelzés válság nélkül nem eredményezett 2010 márciusára olyan magas létszámot, mint az valójában volt. A válság nélkül is növekedett volna a nyilvántartott állás keresők száma, de nem akkora mértékben, mint amelyet a válság eredményezett.

5. tézis:

- Az ARIMA módszert a nyilvántartott állás keresők számának múltbeli időszakának idősorára alkalmazva beigazolódott, hogy az előrejelzett adatok és a valós adatok 95%-os megbízhatósági szinten illeszkednek. Az előrejelzési módszerrel 24 hónapra készített prognózis a régió foglalkoztatási helyzetének további kisebb mértékű romlását vetíti előre a regionális foglalkoztatáspolitikai számára.
- Az Észak-magyarországi régió nyilvántartott állás keresőinek előrejelzése a válság 18 hónapjára és a tényleges változások közötti különbség igazolja a régióban a késleltetett munkaerő-piaci hatás (hiszterézis) érvényesülését.

3.5. A kelet-közép-európai országok foglalkoztatáspolitikái és az alternatív munkaerő-piaci megoldások

Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikája jelentős mértékben meghatározza, keretek közé szorítja a nemzetállamok foglalkoztatási céljait, törekvéseit.

8. táblázat: Kelet-Közép-Európa foglalkoztatáspolitikája országonként

Ország	Elérendő célértékek 2020-ra	Prioritások	Atipikus foglalkoztatás	NRP hossza
Cseh-ország	foglalkoztatási ráta: 75% idősek foglalkoztatása: 55% munkanélküliségi ráta: n.a.	-aktív foglalkoztatáspolitikai eszközöket alkalmaz, -fiatalok munkanélküliségének csökkentése	nem jelenik meg	117 oldal, ebből 12 oldal a foglalkoztatási rész
Észt-ország	foglalkoztatási ráta: 75% idősek foglalkoztatása: n.a. munkanélküliségi ráta: 2,5%	-aktív foglalkoztatáspolitikai eszközöket alkalmaz, -munkanélküliség csökkentése, -életminőség javítása, oktatás fejlesztése	nem jelenik meg	77 oldal, ebből 5 oldal a foglalkoztatási rész
Lett-ország	foglalkoztatási ráta: 73% idősek foglalkoztatása: n.a. munkanélküliségi ráta: n.a.	-vállalkozások fejlesztése, -adminisztratív terhek csökkentése, -oktatás fejlesztése, -munkanélküliség csökkentése, -mobilitás támogatása,	nem jelenik meg	60 oldal, ebből 6 oldal a foglalkoztatási rész
Litvánia	foglalkoztatási ráta: 72,8% idősek foglalkoztatása: 53,4% munkanélküliségi ráta: n.a.	-gazdaságilag aktívak számának növelése, -oktatás fejlesztése, -új munkahelyek teremtése, -Munka Törvénykönyvének módosítása egy hatékonyabb szabályozási rendszer megteremtéséért	nem jelenik meg	42 oldal, ebből 7 oldal a foglalkoztatási rész
Magyar-ország	foglalkoztatási ráta: 75% idősek foglalkoztatása: n.a. munkanélküliségi ráta: n.a.	-inaktivitás csökkentése, -korai nyugdíjazás megszüntetése, -fogyatékosok foglalkoztatásának növelése, -rugalmas munkaerőpiac megteremtése, -szakképzési rendszer fejlesztése, -fiatalok a fókuszban, -idősek foglalkoztatásának növelése	rugalmas foglalkoztatási formák előtérbe helyezése, (továbbá közfoglalkoztatás támogatása)	156 oldal, ebből 27 oldal a foglalkoztatási rész
Lengyel-ország	foglalkoztatási ráta: 71% idősek foglalkoztatása: n.a. munkanélküliségi ráta: n.a.	-LLL fejlesztése, -idősek foglalkoztatásának növelése (50+ programok), -fiatalok foglalkoztatásának növelése (30- programok), -alacsonyabb foglalkoztatási terhek	nem jelenik meg	71 oldal, ebből 4 oldal a foglalkoztatási rész
Szlovákia	foglalkoztatási ráta: 72% idősek foglalkoztatása: n.a. munkanélküliségi ráta: 3%	-fiatalok foglalkoztatásának növelése, -hátrányos helyzetűek foglalkoztatásának növelése, -oktatás fejlesztése, -új munkahelyek teremtése	nem jelenik meg	41 oldal, ebből 3 oldal a foglalkoztatási rész
Szlovénia	Nem elérhető sem szlovén, sem angol nyelven a Nemzeti Reform Program			

Forrás: Saját szerkesztés az NRP (2012) dokumentumok alapján

A megvizsgált NRP dokumentumok alapján kirajzolódik, hogy a legtöbb ország az Európa 2020 Stratégiában elfogadott 75%-os foglalkoztatási rátát tekinti elvárható és teljesítendő kritériumnak. Az időskorúak foglalkoztatásánál Csehország és Litvánia adott meg célértéket, a többi ország erre nem tért ki. A munkanélküliségi ráta Észtország és Szlovákia esetében került meghatározásra, ott is irreálisan alacsony célértékekkel (2,5-3%). A prioritások között többnyire az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök alkalmazása jelenik meg, a legtöbb esetben nincs pontosan megnevezve az alkalmazandó eszköz. Az életminőség javításában, az oktatás fejlesztésében, új munkahelyek teremtésében és a mobilitás támogatásában látja a legtöbb ország a munkaerőpiac jövőbeli fejlesztését. Ugyanakkor az ezekhez hozzárendelni kívánt támogatási összegek vagy programok nem kerültek megemlítésre a dokumentumokban.

6. tézis:

A kelet-közép-európai országok szintjén a foglalkoztatáspolitikai célok (2012. évi Nemzeti Reform Programok) egyértelműen az Európa 2020 Stratégia fő irányvonalait követik, alig építenek az egyes országok sajátosságaira és munkaerő-piaci igényeire. A foglalkoztatáspolitikai eszközök közül ebben az országcsoportban a passzív eszközök dominánsak. A gazdasági válságra az aktív és passzív eszközök differenciált alkalmazásával reagáltak.

A Munka Törvénykönyvét (2012. évi I. törvény) hazánk jogalkotói az elmúlt időszakban jelentősen átalakították, többször módosították, a korábbi 1992. évi XXII. törvényhez képest kardinális változtatásokat építettek be a jelenleg hatályos Munka Törvénykönyvébe. A törvény XV. fejezete tartalmazza a munkaviszony egyes típusaira vonatkozó különös szabályokat, melyek közül az alábbiak a klasszikus atipikus foglalkoztatási formák: határozott idejű munkaviszony, távmunkavégzés, munkaerő-kölcsönzés és a részmunkaidő. A XVI. fejezet a munkaerő-kölcsönzés szabályaival foglalkozik (az 1992. évi törvényhez képest jelentős változást itt nem lehet felfedezni). Szlovákiában a 311/2001. évi törvény a Munka Törvénykönyve⁵⁰ tartalmaz ide vonatkozó szabályokat. A szlovák kormány jelenleg a jogszabály átdolgozását végzi, ugyanis vissza kívánják állítani a végkielégítés intézményét és egyéb, a munkavállalók érdekeit védő intézményeket. A szlovák törvényben ugyanúgy nem szerepel külön fejezetben az atipikus foglalkoztatásra vonatkozó rendelkezés. A törvénykönyv a részmunkaidőt, az otthonvégzett munkát, a távmunkát és a rugalmas munkaidőt szabályozza, tehát jóval kevesebb területet, mint a magyar jogszabály. A szlovák törvény nem tartalmaz utalásokat a munkaerő-kölcsönzés speciális szabályaira sem. Indokolt lett volna talán egy külön fejezetet szentelni az atipikus foglalkoztatási formák szabályozásának és ott az összes típusra vonatkozóan a legfontosabb elemeket meghatározni.

7. tézis:

Magyarország és Szlovákia esetében a megvizsgált Munka Törvénykönyvek alapján a jogszabályi háttér egyik országban sem ad részletes iránymutatásokat az atipikus foglalkoztatás típusainak szabályozására, amit tekinthetünk ezen foglalkoztatási formák alacsony aránya okának.

⁵⁰ 311/2001. évi Munka Törvénykönyve (szlovákul: Zákoník práce, ZP), amely 2013. január 1-ig hatályos, disszertációmban a jogszabály 2012. augusztus 10-i módosításait is figyelembe vettem.

3.6. Javaslatok a hatékony regionális foglalkoztatáspolitikák kialakításához

A régiók szerint differenciált foglalkoztatáspolitikának Magyarországon nincs még gyakorlata. Európában sem találunk erre igazán jó példákat, pedig indokolt lenne a regionális foglalkoztatáspolitikák megléte. Összegezve javaslataimat az Észak-magyarországi régió számára a regionális foglalkoztatáspolitikák szempontrendszerének létrehozásához az alábbiakban fogalmaztam meg:

- *Hosszú távon többszintű foglalkoztatáspolitikák lenne indokolt, amelyek ötvözi a hagyományos foglalkoztatási formákat és az alternatív megoldásokat.* Ennek a megvalósulásához nem elégséges a regionális szintű döntés, sokkal inkább makroszintű gazdasági-társadalmi feltételeket kell biztosítani és a szemléletváltás elengedhetetlen. A munka fogalom változó jelentés tartalmának köszönhetően és a munkavégzés módjának változásával egyre inkább az előtérbe helyeződnek a hagyományostól eltérő foglalkoztatási formák alkalmazása. A jövőbeli foglalkoztatáspolitikáknak a hagyományos és az alternatív foglalkoztatási formákat együttesen kell kezelnie.
- *A hasonló jellemvonásokkal, hasonló munkaerő-piaci adottságokkal rendelkező régióknak össze kellene fogniuk és közös erővel fellépni az Európai Unióban, az együttes érdekérvényesítés, együttes képviselő jelentős eredményeket hozhatna.* Az azonos típusba tartozó régiók besorolásának alapját képezhetik a hasonló gazdasági-társadalmi helyzet, azonos munkaerő-piaci körülmények. Az Okun-törvényének igazolásakor az eredményeimet térképen ábrázoltam, akár ez is képezhetné a besorolásnál figyelembe vehető egyik szempontrendszer. A hasonló régiók közötti szinergia Magyarországon belül is megteremthető lenne. A főkomponens elemzés, a klaszteranalízis, valamint az átmenet mátrixok eredményei jól szemléltetik, hogy mely régiók foghatnának össze, melyek azok amelyek hasonló helyzetben vannak. A gazdasági válság a hátrányos helyzetű régiókat kevésbé rázta meg, mint a kedvezőbb helyzetben lévő régiókat. A mobilitási mutatók értékei jól bizonyították a régiókon belül átrendeződés mértékét munkaerő-piaci szempontból. Az Észak-magyarországi régió sajátos (kedvezőtlen) helyzete megfigyelhető volt mind a 2004. évről 2008. évre, valamint a 2008. évről a 2010. évre történő átmenet mátrix számításakor.
- *A szektorális munkaerő áramlása egyre kisebb mértékű befolyásoló erővel bír a regionális foglalkoztatáspolitikára a jövőben.* A Lilien-index alakulása a szektorok közötti foglalkoztatottság átrendeződésének befejeződését mutatja. Míg a rendszerváltás után jelentős átrendeződés volt megfigyelhető a szektorok között az Észak-magyarországi régió megyéiben, addig a gazdasági válság óta a szektorok között kiegyenlítődés figyelhető meg, de ez a korábbinál alacsonyabb foglalkoztatási szinten valósul meg.
- *A regionális foglalkoztatáspolitikának a humán potenciál fejlesztését kiemelten támogatni kell az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközökön belül a munkaerő-piaci képzésekre fordított keret növelésével, ehhez szükséges figyelembe venni a munkaadók igényeit és felmerülő szükségleteit.* A Beveridge-görbe megszerkesztésével bizonyítékot találtam arra, hogy az Észak-magyarországi régió megyéiben miért olyan magas az üres, be nem töltött álláshelyek száma, miközben az országos átlagot meghaladó mértékű a nyilvántartott álláskereső aránya. A meglévő üres álláshelyek és a munkanélküliek nem „találkoznak”, ugyanis a munkanélküliek nem rendelkeznek speciális szakmai ismeretekkel, amelyek az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközökre fordított kiadások arányának növelésével akár pótolhatóak is lehetnének. A munkanélküliek számára a képzéseket, átképzéseket az üres álláshelyek szakmai igényének megfelelően szükséges kialakítani.

- *A különféle munkaerő-piaci előrejelző modellek alkalmasak a regionális foglalkoztatáspolitikának a támogatására.* A disszertációban az ARIMA módszert alkalmaztam és az Észak-magyarországi régió nyilvántartott álláskeresőinek a számára végeztem előrejelzést havi adatsorok alapján. Az előrejelzés működőképességéről és alkalmazhatóságáról meggyőződtem egy teszt modell lefuttatásával olyan időszakra, amikor ismertek voltak a nyilvántartott álláskeresők havi adatai.
- *Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikájának automatikus lebontása helyett a belső adottságokra épülő, de természetesen a külső folyamatokat is figyelembe vevő stratégiát kellene kidolgozni.* A kelet-közép-európai országok esetében megvizsgáltam a Nemzeti Reform Programokat, amelyek nem tartalmaztak ország specifikus sajátosságokat, hanem az Európa 2020 Stratégia főbb céljait követik kisebb-nagyobb mértékű eltéréssel az irányszámokat illetően.
- *A foglalkoztatás kérdését komplexen kell kezelni, szükséges az adópolitika, az oktatáspolitikai és egyéb szakpolitikák összehangolása a hatékonyság fokozása érdekében.* A disszertációban a jogi szempontú megközelítést alkalmaztam és Magyarország, valamint Szlovákia jogszabályainak, Munka Törvénykönyveinek összehasonlításával próbáltam bizonyítani, hogy az országok esetében nem áll rendelkezésre az atipikus foglalkoztatási formák alapos jogi szabályozása, így nem várható el, hogy regionális szinten magas legyen az ilyen típusú foglalkoztatások alkalmazása. Másrészt ezzel próbáltam érzékeltetni, hogy komplex szemlélet szükséges a foglalkoztatási célok eléréséhez. A jövőben a regionális szintű foglalkoztatás növelhető lenne, ha az adópolitika vagy az oktatáspolitikai differenciálna a munkavállalók alapján. Az oktatáspolitikai és a foglalkoztatáspolitikai közötti kapcsolat újragondolását bizonyítják a már említett Beveridge-görbe eredményei.
- *Indokolt lenne önálló, regionális célokat megfogalmazó, önálló eszköz és önálló intézményrendszerrel rendelkező regionális foglalkoztatáspolitikai kialakítása.* Az Európai Unió esetében a regionális szemlélet nagyon sok területen jelen van, ez a szemlélet a foglalkoztatás és a munkaerőpiac esetében is fokozottan indokoltá válik. A regionális foglalkoztatáspolitikához szükség lenne önálló eszközzel és önálló intézményrendszerrel, amely nem minden esetben lenne azonos az ország többi régiójában alkalmazandó eszközzel és kialakítandó intézményrendszerrel.

A disszertáció alcímében feltett kérdésre – kiegyenlítődés vagy leszakadás? – a válasz egyértelműen a leszakadás az Észak-magyarországi régióban az elvégzett statisztikai, ökonometria számításokra alapozva a kijelentést.

A kutatás jövőbeli folytatása több dimenzió mentén is elképzelhető:

- a korábbi foglalkoztatási támogatások hatékonyságának elemzése érdekes eredményeket hozhatna a régiók közötti különbségek további magyarázatára;
- a hiszterézis munkaerő-piaci jelenségének részletesebb szakirodalmi és statisztikai vizsgálata révén jobb magyarázatot kaphatnánk a fáziskésés jelenségére;
- további előrejelzési modellek készítése erősíthetné a regionális foglalkoztatáspolitikai főbb irányainak megalapozását, ezek a számítások elvégezhetőek lehetnek a Kelet-közép-európai régióban is;
- egységes statisztikai mutatószámrendszer kialakítása mellett főkomponens elemzés és klaszteranalízis alkalmazásával lehetségessé válna a hasonló sajátosságokkal rendelkező régiók beazonosítása.

4. Irodalomjegyzék

1. Arendt, Hannah (1958): *Vita Activa oder Vom tätigen Leben*, Piper Kiadó, München
2. Arisztotelész (1997): *Nikomakhoszi etika*, Európa Kiadó, Budapest, 455 p.
3. Bachmann, Ronald – Burda, Michael C. (2007): *Sectoral Transformation, Turbulence, and Labour Market Dynamics in Germany*, SFB 649 Discussion Paper Economic Risk, Berlin, 33 p.
4. Bánfalvy Csaba (1989): *A munkanélküliség*, Magvető Kiadó, Budapest, 230 p.
5. Beveridge, Stephen – Nelson, Charles R. (1981): A New Approach to Decomposition of Economic Time Series into Permanent and Transitory Components with Particular Attention to Measurement of the 'Business Cycle', *Journal of Monetary Economics*, vol. 7, issue 2, pp. 151-174.
6. Boda Zsolt – Scheiring Gábor (2011): *Globalizáció és fejlődés a félperiférián: válság és alternatívák*, Végelet Kiadó, Budapest, 208 p.
7. Castel, Robert (1998): *A szociális kérdés alakváltozásai, A bér munka krónikája*, Kávé Kiadó, Budapest, 453 p.
8. Christodoulakis, G. – Mamatzakis, E. C. (2009): *Labour market dynamics in EU: a Bayesian Markov Chain Approach*, Department of Economics Discussion Paper Series 7., pp. 1-21.
9. Csoba Judit (2010c): *A tisztas munka: A teljes foglalkoztatás: a 21. század esélye vagy utópiája? – Kísérletek a munka társadalmának fenntartására s a jóléti állam alapvető feltételeként definiált teljes foglalkoztatás biztosítására*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 271 p.
10. Dabasi Halász Zsuzsanna (2011a): A gazdasági válság hatása 2008-2011 között a munkaerőpiac területi különbségeire, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 8. évf. 2. szám, pp. 57-70.
11. Deane, Phillip (1997): *A közgazdasági gondolatok fejlődése*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 262 p.
12. Dow, J.C.R. – Dicks-Mireaux, L. (1958): The Excess Demand for Labour: A Study of Conditions in Great Britain, 1946-1956, *Oxford Economic Papers*, no. 10. pp 1-33.
13. Fazekas Károly – Ozsváld Éva (2000): Növekvő munkanélküliség, rugalmasabb munkaerőpiac – a japán stílusú foglalkoztatási modell átalakulása, Közgazdasági Szemle, 67. évf., 2. szám, pp. 157-177.
14. Fazekas Károly (1997): Válság és prosperitás a munkaerőpiacon – A munkanélküliség regionális sajátosságai Magyarországon 1990-1996 között, *Tér és Társadalom*, 11. évf. 4. szám pp. 9-24.
15. Galasi Péter (1994): *A munkaerőpiac gazdaságtana*, Aula Kiadó, Budapest, 153 p.
16. Gaburt, P. – Cottrell, M. (1999): A dynamic analysis of segmented labor market, *Fuzzy Economic Review*, 4. évf. 2. szám, pp. 63-82.
17. Hodrick, Robert J. – Prescott, Edward C. (1997): Post-War U.S. Business Cycle: An Empirical Investigation, *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 29, issue 1, pp. 1-16.
18. Kaldor, Nicholas (1955): Alternative theories of distribution, *The Review of Economic Studies*, vol. 23. no. 2. pp. 83-100
19. Knotek, Edward S. (2007): How useful is Okun's law? *Economic Review*, no 4. pp. 73-103.
20. Kollár Kitti (2012): A hazai hátrányos helyzetű kistérségek főbb térgazdasági összefüggései, Ph.D. értekezés, Gödöllő, 165 p.
21. Lilien, David M. (1982): Sectoral shifts and cyclical unemployment, *Journal of Political Economy*, 777-793. old.
22. Lipták Katalin (2012): *Analyzing the labour market situation by the Central-Eastern European countries – Improvement or decline? Theory, Methodology, Practise*, Vol 8. No 1., ISSN 1589-3413, pp. 33-40.
23. Lukovics Miklós (2007): A lokális térségek versenyképességének elemzése, Ph.D. értekezés, Szeged, 251 p.
24. Major Klára (2008): *Markov-modellek – Elmélet, becslés és társadalomtudományi alkalmazások*, Regionális Tudományi Tanulmányok 14., BCE Markoökonómia Tanszék – ELTE Regionális Tudományi Tanszék 189 p.
25. Malthus, Thomas R. (1944): *A közgazdaságtan elvei tekintettel gyakorlati alkalmazásukra*, Magyar Közgazdasági Társaság Kiadó, Budapest, 463 p.
26. Marx, Karl (1955): *A tőke: A tőke termelési folyamata*, Kossuth Kiadó, Budapest, 820 p.
27. Máté Domicán (2010): A kibocsátás és a munkatényező kapcsolata az okuni posztulátum szemszögéből, *Statistikai Szemle*, 88. év. 10-11. szám, pp. 1106-1122.
28. Mátyás Antal (1969): *Fejezetek a közgazdasági gondolkodás történetéből*, Kossuth Kiadó, Budapest, 259 p.
29. Nemes Nagy József (2005): *Regionális elemzési módszerek*, Regionális Tudományi Tanulmányok 11, 284 p.
30. Péter Zsolt (2010): *A turizmus térségi folyamatainak összefüggései, különös tekintettel az Észak-magyarországi régióra*, Ph.D. értekezés, Miskolc, 180 p.
31. Rédey Katalin – Szentmiklósi Miklós (2000): Az SPSS for Windows szoftver alkalmazása ARIMA modellek készítésére idősorlemzés és előrejelzés céljából, http://www.ktk.jpte.hu/kepzes/anyag/msc_i/sipos/
32. Rodenburg, Peter (2007): *The remarkable palce of UV-curve in economic theory*, Tinbergen Institute Discussion Paper, Amsterdam, 34 p.
33. Rodrik, D. (2011): A kereskedelem hatása a munkapiacokra és a munkavállalói viszonyokra, pp. 325-330. In: Scheiring – Boda: *Globalizáció és fejlődés* (szöveggyűjtemény)
34. Smith, Adam (1959): *Nemzetek gazdagsága: E gazdaság természetének és okainak vizsgálata*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 413 p.
35. Sögner, Leopold – Stiassny, Alfred (2000): *A cross-country study on Okun's law*, Wirtschafsuniversität Wien Working Papers, no 13. 24 p.
36. Tachibanaki, T. – Sakurai, K. (1991): Labour Supply and Unemployment in Japan, *European Economic Review*, vol. 35. pp. 1575-1587.
37. Zalai Ernő (1988): *Munkaérték és sajátérték: Adalékok az értéknagyság elemzéséhez*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 219 p.
38. Zboróvári Katalin (1988): *A fejlett tőkés országok munkanélkülisége: Átmeneti strukturális zavarok vagy tartós változások?*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 150 p.

5. A szerző témához kapcsolódó publikációi

Nemzetközi, szakmailag jegyzett folyóiratban megjelent cikk

1. Lipták Katalin (2012): *The application of Markov chain model to the description of Hungarian market processes*, Zarządzanie Publiczne, nr 4(16)/2011, ISSN 1896-0200, pp. 133-149.
2. G. Fekete Éva – Lipták Katalin (2011): *Post-modern values and rural peripheries*, Journal of Settlements and Spatial Planning, ISSN 2248-2499, Vol 2. No 1., pp.1-6.
3. Lipták Katalin (2011): *Is atypical typical? – atypical employment in Central Eastern European countries*, Journal for Employment and Economy in Central and Eastern Europe, No 1., ISSN 2191-7078, p 13.
4. Lipták Katalin (2010): *Opening Pandora's box – Is there any hope of a turn for the better in the employment situation of the Visegrád Four countries?*, Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe, Vol. 13. No 3., ISSN 1435-2869, pp. 421-431.
5. Lipták Katalin (2010): *Analysis of the employment situation by the Visegrad Four countries*, Zarządzanie Publiczne, nr 3(11)/2010, ISSN 1896-0200, pp. 47-56.
6. Dabasi Halász Zsuzsanna – Lipták Katalin – Szép Tekla (2010): *Support or public work? The potentials and results of communal work in the region of Northern Hungary*, Zarządzanie Publiczne, nr 3(11)/2010, ISSN 1896-0200, pp. 123-136.
7. Lipták Katalin (2010): *Additives to the exploration of the effect of the globalization in the regional employment in Borsod-Abaúj-Zemplén county*, Zarządzanie Publiczne, nr 1-2 (9-10)/2010, ISSN 1896-0200, pp. 65-75.

Országos, szakmailag jegyzett folyóiratban megjelent cikkek

8. Lipták Katalin (2012): *Analyzing the labour market situation by the Central-Eastern European countries – Improvement or decline?* Theory, Methodology, Practise, Vol 8. No 1., ISSN 1589-3413, pp. 33-40.
9. Lipták Katalin (2011): *Employment position in the Hungarian least developed micro-regions (LHH)*, Theory, Methodology, Practise, Vol 7. No 1., ISSN 1589-3413, pp. 59-65.
10. Lipták Katalin (2010): *Közfoglalkoztatás a Szikszói kistérségben – Alsóvadász*, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, ISSN 1786-1594, VII. évfolyam 2. szám, pp. 104-109.
11. Lipták Katalin (2010): *Hat ábra-hat megállapítás – az Észak-magyarországi régió leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségeinek munkaerő-piaci helyzete*, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, ISSN 1786-1594, VII. évfolyam 2. szám, pp. 58-64.
12. Lipták Katalin (2009): *Development or decline? – determination of human development at subregional level with the estimation of HDI*, EU Working Papers, XII. évfolyam, 4. szám, ISSN 1418-6241, pp. 87-103.
13. Lipták Katalin (2009): *Foglalkoztatáspolitikai Magyarországon, különös tekintettel az időskorúak foglalkoztatására*, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, ISSN 1786-1594, VI. évfolyam 1. szám, pp. 3-15.

Felsőoktatásban használt jegyzet, jegyzettrészlet

14. Lipták Katalin (2011): 1.3.4. A munkaerőpiacot, foglalkoztatást érintő közgazdasági elméletek (pp. 36-46.), 4. Atipikus foglalkoztatási formák (pp. 101-114.), 5.1. Az

esélyegyenlőség (pp. 116-120.), 5.2. A nők munkaerőpiaci jelenléte (pp. 120-124.) In: *Munkaerőpiac és foglalkoztatáspolitikai* (szerk: Dr. Dabasi Halász Zsuzsanna), Miskolci Egyetemi Kiadó, ISBN 978-963-661-973-2

Miskolci Egyetemen kívüli (külföldi és belföldi) konferencia-kiadványok

15. Lipták Katalin (2012): *Labour market situation in Central-Eastern European countries – Is there any hope for a better position?* RSA 2012 Conference, Hollandia, Delft, 2012. május 13-16.
<http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2012/May-Delft/papers/pdfs/plenary-sessions/liptak.pdf>
16. Lipták Katalin (2012): *A gazdasági válság hatása a Kelet-közép-európai országok munkaerőpiacára*, XIII. Nemzetközi Tudományos Napok: „Zöld gazdaság és versenyképesség?” Gyöngyös, 2012. március 29-30. ISBN 978-963-9941-53-3
17. Lipták Katalin (2011): *Crisis on the labour market by the transition countries in Central-Eastern Europe*, Crises, institutions and labour market performance: comparing evidence and policies, Olaszország, Perugia, 2011. november 10-11. (szóbeli előadás)
18. Lipták Katalin (2011): *The application of Markov chain model to the description of Hungarian labor market processes*, 3rd International Scientific Conference “Quality of life – the issues of management and social policy”, Lengyelország, Krakkó, 2011. november 3-4. (megjelenés alatt)
19. Lipták Katalin (2011): *Regionális diszparitások vizsgálata a Kelet-közép-európai országokban Okun-törvényének alkalmazásával*, Fialat Regionalisták VIII. konferenciája, Győr, 2011. október 4-5. (szóbeli előadás)
20. Lipták Katalin (2010): *Leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségek munkaerő-piaci helyzete az Észak-magyarországi régióban*, XI. RODOSZ Konferencia, Románia, Kolozsvár, 2010. november 12-14., ISBN 978-973-88394-3-4, pp. 253-271.
21. Lipták Katalin (2010): *The future of the labour market: untypical employment (?)*, 6th International Conference for Young Researchers, Gödöllő, 2010. október 4-6. Konferencia CD, ISBN 978-963-269-193-0, pp. 184-189.
22. Lipták Katalin (2010): *Employment trends by the Hungarian regions since the transition period*, 4th MyPhD2010 Conference, Szlovákia, Bratislava, 2010. október 1-2., 12 p. ISBN 978-80-89149-19-3, pp. 198-207.
23. Lipták Katalin (2010): *Representation of Modified Human Development Index in Romania's and Hungary's NUTS2 regions*, The proceedings of the 3rd International Management Conference managerial challenges of the contemporary society, 4.5-June 2010, Cluj-Napoca, Romania, ISSN 2069-4229, pp. 92-97.
24. G. Fekete Éva – Lipták Katalin (2010): *Relationships between public employment and regional development*, Regional Science Association Conference, Pécs, 2010. május 24-26., 11 p.
<http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2010/may-pecs/papers/Fekete.pdf>
25. Lipták Katalin (2010): *Differences or similarities? – Regional disparities on the labour market by the region of Western Greece and Northern Hungary*, Csehország, Zlín, 6th Bata Conference, 2010. április 15., Konferencia CD ISBN 978-80-7318-922-8, 10 p.
26. Lipták Katalin (2010): *Economic and legal background of untypical employment forms in Hungary*, Spring Wind conference, Pécs, 2010. március 25-27., ISBN 978-615-5001-05-5, pp. 285-290.

27. Dabasi Halász Zsuzsanna – Lipták Katalin – Siposné Nándori Eszter (2009): *Judgement of the employment by systematic data collection method*, Társadalmi és Gazdasági Folyamatok elemzésének módszertani kérdései Nemzetközi Tudományos Konferencia, Szeged, 2009. november 19-21. ISBN 978-963-069-558-9, pp. 849-861. <http://www.e-doc.hu/conferences/statconf2009>
28. Lipták Katalin (2009): *The relationship between the globalization and the employment, in particular the North Hungarian region*, CERS conference, Szlovákia, Kassa, 2009. október 7-9., Konferencia CD ISBN 978-80-553-0329-1, pp. 1158-1167.
29. Lipták Katalin (2009): *Die Analyse der Arbeitslosigkeitsindikatoren durch dem Beispiel von Ungarn und Österreich*, V. Erdei Ferenc Tudományos Konferencia, Kecskemét, 2009. szeptember 3-4., ISBN 978-963-7294-75-4 II. kötet, pp. 890-895.
30. Lipták Katalin (2009): *Foglalkoztatáspolitikai eszközök hatása a válság kezelésére*, Tavasz Szél Konferencia, Szeged, 2009. április 21-24., ISBN 978-963-87569-3-0, pp. 267-276.
31. Lipták Katalin (2009): *Innovatív klaszterek és hálózatok szerepe az észak-magyarországi régió verseny- és abszorpciós képességének javításában*. (Regionális gazdaságtan tagozat) MTA-RKK különdíj, XXIX. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció, Debrecen, 94 p.

Miskolci Egyetem által kiadott konferencia-kiadványok

32. Lipták Katalin (2011): *A Markov-lánc modell alkalmazása a magyarországi munkanélküliségi folyamatok ábrázolására*, Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2011. november 8. Gazdaságtudományi Kar Szekciókiadványa, pp. 71-79.
33. Lipták Katalin (2010): *A közfoglalkoztatás elmélete és gyakorlata Magyarországon*, Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2010. november 10. Gazdaságtudományi Kar Szekciókiadványa, pp. 73-77.
34. Lipták Katalin (2010): *Labour market based classification of Hungarian sub-regions using discriminant analysis method*, Ph.D. hallgatók VII. Nemzetközi Konferenciája, Miskolc, 2010. augusztus 8-13. ISBN 978-963-661-938-1, pp. 57-62.
35. Lipták Katalin (2009): *Kistérségi szintű HDI becslés az Észak-magyarországi régióban*, Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2009. november 5., Gazdaságtudományi Kar Szekciókiadványa, pp. 49-56.
36. Lipták Katalin (2008): *A foglalkoztatás közgazdasági elméletei a globalizáció tükrében*, Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2008. november 13., Gazdaságtudományi Kar szekciókiadványa, pp. 26-31.
37. Lipták Katalin (2008): *Konvergencia program az Európai Unió néhány tagállamában és annak hatásai a gazdasági növekedésre, a foglalkoztatásra*, VIII. Regionális Tanácsadási Konferencia poszter előadó, Miskolc, 2008. október 9., Konferencia CD ISBN 978-963-661-860-5, 10 p.